

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 2021.

Београд, јун 2022.

Садржај

ПРЕДГОВОР	4
ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ	5
ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА	12
ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА.....	24
ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ	34
ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ	47
ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ.....	54
МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА	63
ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	69

Листа скраћеница

АПД – Анкета о потрошњи домаћинстава

ЦСР – Центар за социјални рад

EU-SILC - Анкета о приходима и условима живота (The Survey on Income and Living Conditions – SILC)

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

МБПД – Министарство за бригу о породици и демографију

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

НСП – Новчана социјална помоћ

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

ИРК – Интерресорна комисија за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету и ученику

РС – Република Србија

ЕУ – Европска Унија

УН – Уједињене нације

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

МУП – Министарство унутрашњих послова

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

ЛПЛУ – Лиценцирани пружаоци услуга у систему социјалне заштите

ПРЕДГОВОР

„Деца у систему социјалне заштите у 2021. години“ је десети по реду извештај у којем се представљају статистички подаци о деци у систему социјалне заштите (први извештај је објављен 2013. године). Као и претходна издања и ово издање садржи актуелне статистичке податке о деци у различитим областима социјалне заштите.

Циљ извештаја је да се путем статистичких података омогући увид у ефекте које систем социјалне заштите постиже када је реч о положају деце у друштву. Сагледавањем потреба корисника и праћењем података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите, омогућава се планирање и унапређење социјалне заштите, односно креирање и спровођење политика усмерених на отклањање неједнакости и последица социјалне искључености.

У извештају су објављени статистички подаци о деци прикупљени из следећих институција: установе социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај, лиценцирани пружаоци локалних социјалних услуга, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Републичког завода за статистику, Центра за заштиту жртава трговине људима, као и подаци које обједињује Еуростат.

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Деца у систему социјалне заштите – општи показатељи
2. Деца без родитељског старања
3. Деца жртве насиља у породици
4. Деца са проблемима у понашању
5. Деца из породица у кризи
6. Деца са сметњама у развоју
7. Материјално угрожена деца
8. Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење положаја деце у систему социјалне заштите, а ова публикација је допринос тој намери.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини, те да подстакне будућа појединачна и примењена истраживања и продубљене анализе.

У Београду, јун 2022.

в.д. директора
Марко Тодосић

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

Систем социјалне заштите деце у Србији, у складу са основним принципима Конвенције УН о правима детета и са начелима на којима се заснивају релевантни закони у Србији, а посебно Породични закон, Закон о социјалној заштити и Закон о финансијској подршци породици са децом, оријентисан је на остваривање минималне материјалне сигурности и независности, отклањање последица социјалне искључености и превенцију и санирање последица злостављања, занемаривања и експлоатације. Утемељење циљева система социјалне заштите налази се у Уставом Републике Србије гарантованим правима: праву на живот, опстанак и развој, праву на поштовање најбољег интереса детета, праву на једнак третман, односно недискриминацији и праву на уважавање мишљења детета, односно на партиципацији детета.

Деца су корисници права и услуга у систему социјалне заштите када су им услед животних околности угрожени здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја.

Циљеви социјалне заштите уопште, а тиме и социјалне заштите деце, остварују се пружањем услуга социјалне заштите и активностима које предупредују, умањују или отклањају зависност од социјалних служби.

Преглед најважнијих запажања:

- Демографска слика Србије је обележена трендовима депопулације и демографског старења који су последица негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда. Број становника у Србији се, између два последња Пописа становништва РС (Попис 2002. и 2011. године), континуирано смањује, а резултати Процене становништва РС за 2021¹. годину указују на наставак ових трендова.
- У Србији је у 2021. години било 1.193.612 деце, док је удео деце у укупној популацији Србије 17,4% (Графикон 1.1). У периоду 2012 – 2021. године број деце у Србији се смањило за 6%. Србија се сврстава међу земље са доминантно старијим становништвом – просечна старост укупног становништва у Републици Србији константно расте.
- Резултати пројекција указују да ће у периоду до 2060. године једна од најважнијих карактеристика демографског развоја Србије бити изразито стара старосна структура становништва. Остварење било које од пројекционих варијанти крајем пројекционог периода (2060. године) резултирало би мањим бројем лица млађих од 15 година, али и њиховим, углавном, мањим уделом у укупном пројектованом становништву Србије². Сви прогностички показатељи указују да је пред Србијом период веома интензивног старења становништва, а Србија ће на крају пројекционог периода бити демографски

¹ За све прорачуне у овом извештају користиће се Процена за 01.01.2021. године

² Што се тиче прогностичке варијанте, њено остварење би у 2060. години резултирало са 653 хиљаде младих до 15 година и њиховим уделом у укупном становништву од свега 13,3%. У поређењу са бројем старијих 65 или више година, младих би било више него двоструко мање, а вредност индекса старења би достигла 229 индексних поена, или готово двоструко више него 2010. године

старија него педесет година раније³.

- У току 2021. године на евиденцији ЦСР је било укупно 180.802 деце, а на дан 31.12.2021. године 152.891 дете (Графикон 1.2). Подаци укажују на тренд пораста броја деце у систему социјалне заштите у периоду 2012 – 2019, након чега долази до смањења броје деце у систему социјалне заштите, као и смањења стопе деце. Стопа деце у систему социјалне заштите у 2021. години износи 15.147,5 на 100.000 деце у популацији РС (Графикон 1.3).

- У 2021. години 15,1% од укупног броја деце у Србији је било на евиденцији ЦСР, односно остваривало је права, користило услуге или су према њима примењиване мере из области социјалне и породично - правне заштите, што је у нивоу просечног удела у десетогодишњем периоду који износи 15,7%.

- У регионалној дистрибуцији деце корисника ЦСР присутне су варијације (Графикон 1.4). Највећи удео деце корисника система социјалне заштите у односу на укупан број деце у региону, забележен је у региону Јужне и Источне Србије и Војводине, 18,3% и 16,7% респективно. Најмање деце на евиденцији ЦСР је у региону Београда и износи 10,9%.

- Значајнија одступања од републичког просека уочена су у обухвату деце системом социјалне заштите према областима. Највећи удео деце корисника у 2021. години је забележен у Средњобанатској, Пчињској и Севернобанатској области. У ове три области удео деце корисника ЦСР је већи од 20% (Графикон 1.5).

- На евиденцији ЦСР је континуирано највећи проценат социо–материјално угрожене деце чији удео у 2021. години удео износи 47,8% (Графикон 1.7). Деца из ове корисничке групе користе различите видове материјалне помоћи које се финансирају из републичког или локалног буџета. Анализе показују да је у Србији новчаном социјалном помоћи добро таргетирано најсиромашније становништво, али да ове мере ипак не допиру до све деце и породица из најсиромашнијег квинтила⁴.

- Континуирано висока заступљеност социо-материјално угрожене деце на евиденцији ЦСР последица је рањивости ове категорије што показују и истраживања о сиромаштву (АПД⁵ и EU-SILC). У 2020. години стопа ризика од сиромаштва износила је 21,7%⁶ (Табела 1.1). Посматрано према старости, деца су највише изложена ризику од

³Пенев, Горан: Пројекције становништва Србије од 2010. до 2060. године

<http://www.fiskalniasavet.rs/doc/istrazivacki-radovi/studija-projekcije-stanovnistva-srbije-od-2010-2060-penev.pdf>

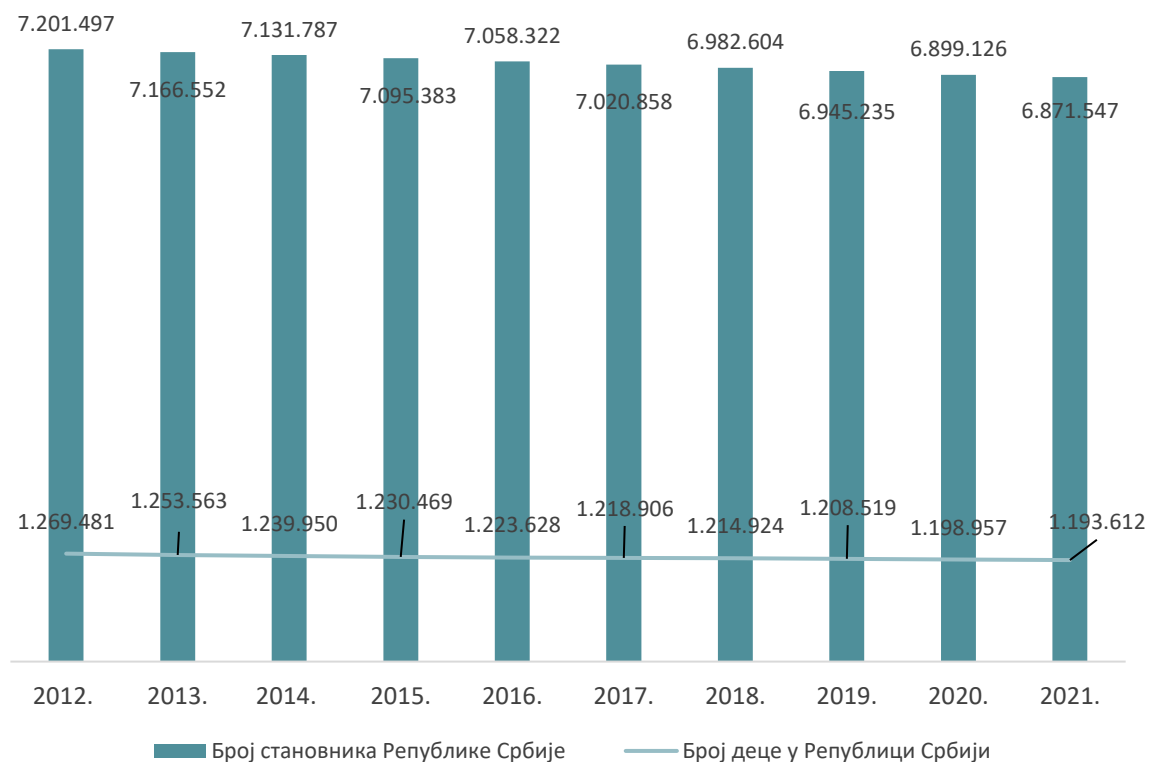
⁴ UNICEF Serbia, Family/Children Cash Benefits in Serbia – Analysis and Policy Recommendations, 2014, http://www.unicef.org/serbia/novcana_davanja_za_decu_i_porodice_sa_decom_u_rs.pdf

⁵ У извештају су коришћени подаци АПД за 2019. годину јер је због пандемије вируса КОВИД-19 Републички завод за статистику у марту 2020. прекинуо истраживање „Анкета о потрошњи домаћинства“ на терену и, како истраживање није спроведено у континуитету током целе године, није постојала могућност да се објаве подаци за 2020. годину.

⁶ Стопа ризика од сиромаштва представља проценат лица чији је расположиви еквивалентни приход испод прага ризика од сиромаштва, који је у 2020. износио 22.000 динара просечно месечно за једночлано домаћинство. Праг ризика од сиромаштва за домаћинства с двоје одраслих и једним дететом старости до

сиромаштва – 24,2%, као и млади (лица старости од 18 до 24 године) чији удео износи 23,6%. Најнижу стопу ризика од сиромаштва имале су особе старије од 65 година⁷. Стопа материјалне депривације⁸ деце у Србији је у 2020. години износила 25,6%, што је значајно изнад ЕУ-27 просека који износи 13,8%⁹.

Графикон 1.1 – Становништво и број деце у популацији Републике Србије, 2012 - 2021.

Извор: РЗС - Процене становништва

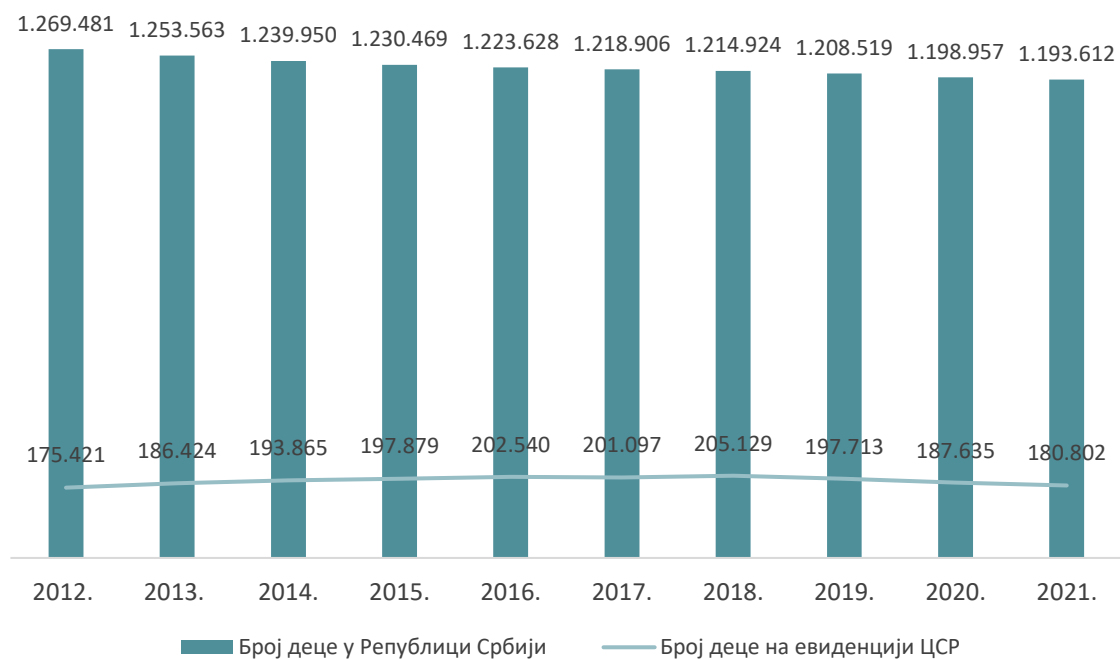
14 година износио је 39.600 динара, док је за четворочлано домаћинство с двоје одраслих и двоје деце старости до 14 година износио 46.200 динара.

⁷ Републички завод за статистику, Саопштење број 282 - год. LXXI, 15.10.2021., Анкета о приходима и условима живота.

⁸ Стопа материјалне ускраћености је показатељ финансијске немогућности домаћинства да приушти најмање три ставке (од девет) материјалне ускраћености.

⁹ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi082/default/table?lang=en>

Графикон 1.2 - Деца у систему социјалне заштите у односу на укупан број деце у РС, 2012 – 2021.

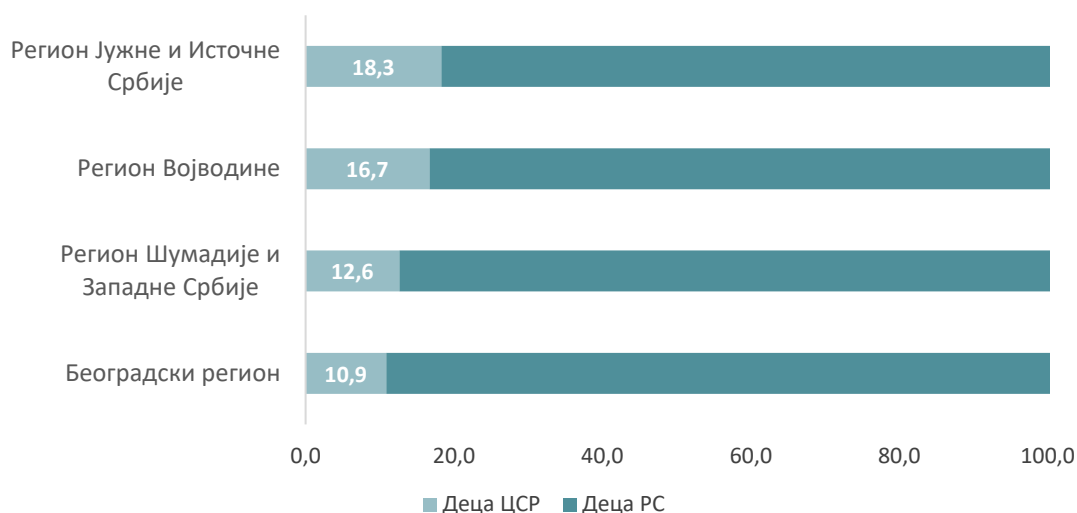
Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.3 – Стопа деце у систему социјалне заштите, 2012 – 2021. (на 100.000 деце у популацији РС)

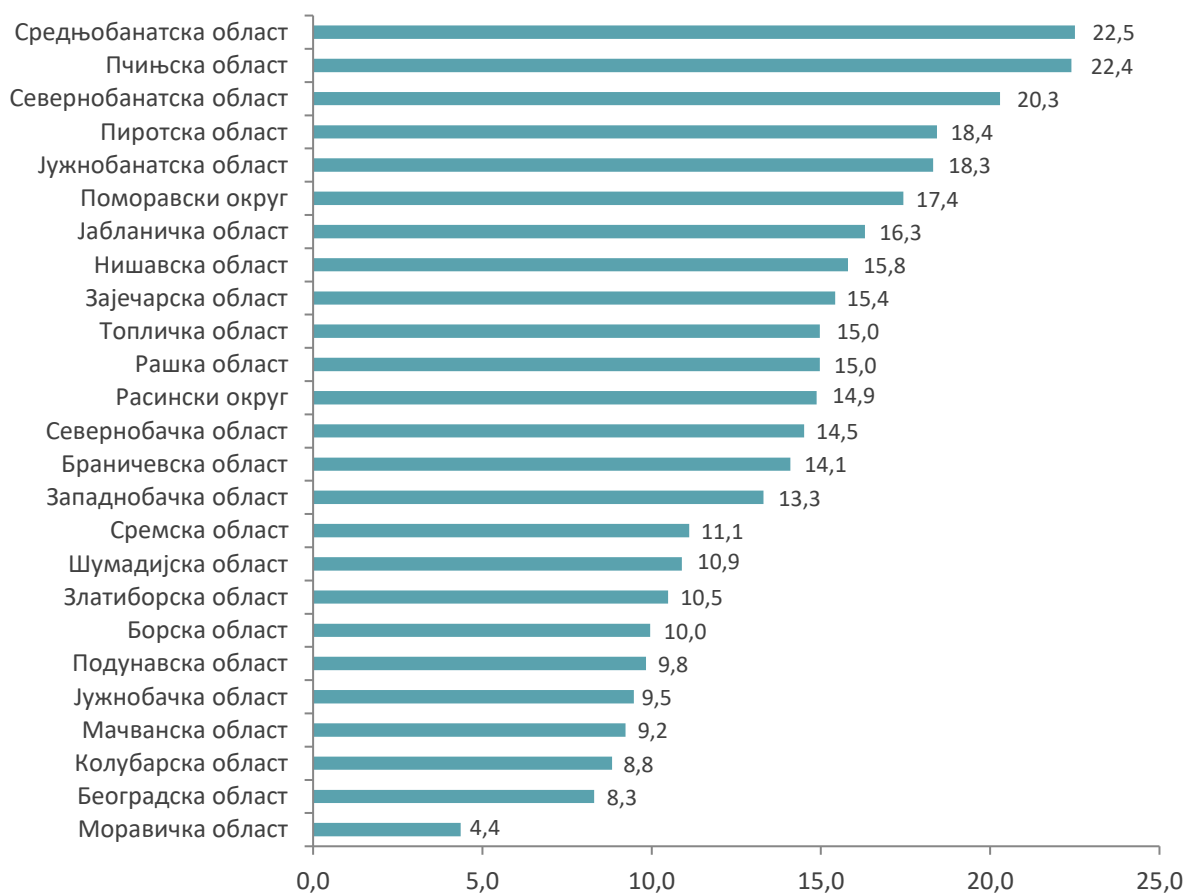
Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.4 – Процент деце корисника система социјалне заштите у популацији деце по регионима, 2021. (%)

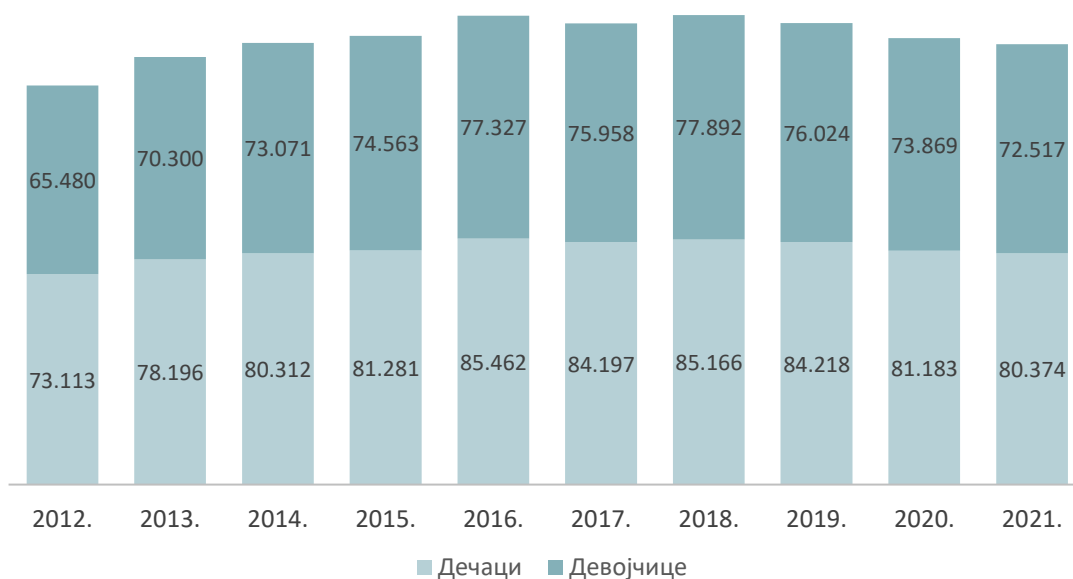
Извор: Извештаји ЦСР, РЗС Витална статистика

Графикон 1.5 – Удео деце у систему социјалне заштите у популацији деце у области, 2021. (%)

Извор: Извештаји ЦСР, РЗС Витална статистика

Графикон 1.6 - Деца на евиденцији ЦСР према полу, 2012 - 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 1.7 - Деца на евиденцији ЦСР према корисничким групама, 2021. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Табела 1.1 – Стопа ризика од сиромаштва према полу и старости, 2020.

	Укупно	Мушко	Женско
Стопа ризика од сиромаштва	21,7	21,3	22,1
Старосне групе			
0 – 17	24,2	24,0	24,4
18 – 64	20,9	21,1	20,6
18 – 24	23,6	22,3	24,9
25 – 54	19,6	20,0	19,3
55 – 64	23,0	23,7	22,4
65 и више	22,0	19,2	24,1

Извор: РЗС, Саопштење 2020., број 282 - год. LXXI, 15.10.2021.

ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Деца без родитељског старања представљају посебно осетљиву групу корисника права и услуга социјалне заштите¹⁰.

Под децом без родитељског старања у извештају се сматрају сва деца која не живе бар са једним од родитеља, без обзира на разлоге и околности¹¹, односно деца без родитељског старања дефинисаног као чување, подизање, васпитавање, образовање, заступање, издржавање те управљање и располагање имовином детета¹².

У складу са нормативним оквиром Републике Србије видови заштите деце без родитељског старања су¹³:

- Старатељство
- Обезбеђивање смештаја
- Усвојење

Старатељство је посебан облик породичноправне заштите намењен деци без родитељског старања и деци којој је у одређеним животним околностима потребно правно заступање које не могу да обезбеде родитељи¹⁴. Старатељство не подразумева нужно непосредно старање о детету, већ правно заступање и предузимање разноврсних активности за заштиту права детета у складу са његовим интересима. Центар за социјални рад, који у Србији врши послове органа старатељства, може одлучити да, у складу са интересом детета, детету под старатељством не поставља старатеља, него да дужност старатеља врши непосредно, за шта се задужује један од стручних радника органа старатељства.

Смештај деце без родитељског старања - Деци без родитељског старања обезбеђује се смештај у циљу даљег несметаног развоја, повратка у биолошку породицу и осамостаљивања. Основни видови смештаја деце без родитељског старања су: (1) сроднички старатељски смештај, (2) породични смештај, односно смештај у хранитељску породицу, (3) домски или резиденцијални смештај у установу за смештај (домови за децу и младе и установе за васпитање деце и омладине) и (4) смештај у прихватилиште.

Сроднички старатељски смештај подразумева формални, одобрени и надгледани породични смештај детета са сродником који је и законски старатељ детета, без хранитељског аранжмана. Када су родитељи спречени да брину о деци, нису спремни или нису компетентни, бригу о њима преузимају познате, емоционално блиске особе. Нормативни контекст даје предност смештају деце у сродничке породице, који је значајан са аспекта заштите права детета на живот у породици и обезбеђивања сталности.

Породични смештај – хранитељство је мера заштите детета без родитељског старања или детета са родитељским старањем које привремено не може да живи са својим родитељима. Старање преузима породица која је одабрана, обучена, одобрена и лиценцирана те надгледана у погледу чувања и подизања деце. Хранитељи преузимају непосредну бригу о

¹⁰ Закон о социјалној заштити, члан 41 („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

¹¹ Смернице УН за алтернативну бригу о деци (United Nations Children`s Fund, 2009b, тачка 28 а).

¹² Породични закон, члан 68. Тачка 2 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹³ Поред наведених видова заштите, деци без родитељског старања обезбеђује се и накнада трошкова боравка у предшколској установи што је обрађено у поглављу „Издаци за дечију заштиту из буџета РС“

¹⁴ Породични закон, члан 124 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

детету и имају дужност да се старају о његовом здрављу, развоју, васпитању и образовању у циљу његовог оспособљавања за самосталан живот и рад. У хранитељској породици деца могу да буду привремено, док се не реши проблем у биолошкој породици или дуже, док се не осамостале.

Услуге домског смештаја пружају се деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице нити кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, односно одлуком центра за социјални рад, до повратка детета у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојења или осамостаљивања. Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у случајевима предвиђеним законом којим је уређена социјална заштита¹⁵.

Услуге смештаја у прихватилиште пружају се најдуже у трајању до шест месеци: деци жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; деци жртвама трговине људима; деци у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којој је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга¹⁶.

Усвојење се заснива одлуком органа старатељства. Усвојити се може само малолетно дете, дете које нема живе родитеље; чији родитељи нису познати или је непознато њихово боравиште; чији су родитељи потпуно лишени родитељског права или су потпуно лишени пословне способности и дете чији су се родитељи сагласили са усвојењем¹⁷.

Преглед најважнијих запажања:

- На дан 31.12.2021. године, на евиденцији центара за социјални рад је 4.455 деце под старатељском заштитом што је за 1% мање него у 2020. години и за 7% мање у трогодишњем периоду.
- У току 2021. године ЦСР је као орган старатељства применио мере старатељске заштите за 581 дете што је за 5,8% мањи број деце него у 2020. години и за 19,7% мање него пре три године. Међу разлозима примене старатељске заштите у претходне три године, са просеком од 61,8%, доминира лишавање родитеља родитељског права, односно пословне способности (Графикон 2.1).
- Дужност старатеља је за 56,7% деце под старатељством у 2021. години обављало физичко лице - сродници или хранитељи, а стручни радници ЦСР били су старатељи за 43,3% деце. Удео стручних радника ЦСР као старатеља је у протеклих пет година висок са просеком од 43,6% (Графикон 2.2).
- У 2021. години број деце под старатељском заштитом у сродничким, сродничким старатељским, сродничким хранитељским и хранитељским породицама је мањи за 1,4% него у 2020. години, односно за 15% мањи у посматраном петогодишњем периоду (Графикон 2.3). Доминација породичног и сродничког смештаја деце издвојене из

¹⁵ Закон о социјалној заштити, чл. 51, 52. („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

¹⁶ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, члан 25 и 26. („Службени гласник“, бр. 42/2013-23, 89/2018-43, 73/2019-213)

¹⁷ Породични закон, чланови 88-91 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

породице присутна је и у 2021. години са уделом од 88,9% што је у складу са петогодишњим просеком од 88,2%.

- У 2021. години мере привремене старатељске заштите примењене су за 4.252 деце што је за 0,7% више него у 2020. години и у нивоу је трогодишњег просека.
- ЦСР су у 2021. години евидентирали 749 деце издвојене из породице што је за 8% мање него у 2020. години (Графикон 2.4). Удео деце до три године која се издвајају из породице је и даље висок и износи 24,7%. Најчешћи разлог издвајања деце из породице у претходних пет година је неадекватно родитељско старање за 54,0% деце у 2021. години (Графикон 2.5), 58,4% издвојене деце је смештено у породични смештај, а 5,7% деце је смештено на домски смештај (Графикон 2.6).
- Услуге породичног и домског смештаја је у 2021. години користило укупно 5.567 деце без родитељског старања што је за 4,6% мање него у 2020. години (Графикон 2.7)¹⁸.
- Стопа деце на смештају (домском и породичном) на крају 2021. године износи 466,4 (на 100.000 деце у популацији) и у односу на 2020. годину нижа је за 3,1% а у односу на 2012. годину смањена је за 3,8%. Стопа деце на домском смештају која износи 46,7 и на основу које Србија спада у групу европских земаља са најнижом стопом деце на резиденцијалном смештају¹⁹, је у периоду 2012 - 2021. додатно смањена за 42,1%. Иако је број деце на породичном смештају у 2021. години мањи у односу на 2012. годину, стопа деце на породичном смештају је у истом периоду порасла за 3,8% (Графикон 2.8).
- Старосна структура деце у установама за домски смештај је релативно стабилна у протеклих 10 година са просечним уделом деце млађе од три године од 4,3%. У 2021. години удео деце до три године износио је 5,2%²⁰ (Графикон 2.9).
- У старосној структури деце у породичном смештају региструје се смањење броја деце до три године и повећање броја деце од 15-17 година. У 2021. години 347 или 6,6% деце на смештају је млађе од три године што је најнижи удео ове узрасне групе у протеклих 10 година. Деце старије од 15 година је 1.498 или 28,5%, што је највиши удео у десетогодишњем периоду (Графикон 2.10).
- У 2021. години услуге породичног и домског смештаја почело је да користи 758 деце што је за само 1% мање него у 2020. години. 122 деце је смештено на домски смештај, а 636 на породични.

¹⁸ Податак о броју деце на смештају обједињује податке о броју деце која се налазе на: (1) домском смештају и (2) породичном смештају. Иако је према Закону о социјалној заштити и прихватилиште услуга смештаја, број деце у прихватилиштима није укључен јер РЗСЗ располаже само са подацима о деци смештеној у прихватилишта која су лиценцирана.

¹⁹ United Nations Children's Fund Regional Office for Central and Eastern Europe and Commonwealth of Independent States, Keeping Families Together: Making social protection more effective for children, Insights Issue 1/2012 on Social Protection, UNICEF, Geneva, 2012, p. 1.

²⁰ Детаљнији подаци о карактеристикама деце без родитељског старања у домском смештају доступни су у Извештају о раду установа за смештај деце и младих, на сајту РЗСЗ:

<http://www.zavodsz.gov.rs/media/2351/izvestaj-o-radu-ustanova-za-decu-i-mlade-2021.pdf>

- Прекид породичног смештаја је у 2021. години регистрован за 454 деце: 388 деце је напустило породични смештај у складу са планом сталности што је за 2% мање него у 2020. години, а 66 из других разлога што је за 22,2% више него у претходној години (Графикон 2.11). Међу корисницима чији је прекид смештаја у 2021. години окончан позитивним исходом и у складу са планом сталности: 41,8% се вратило у биолошку или сродничку породицу, 40,2% се осамосталило, а 18% је усвојено. У протеклих пет година смањује се удео деце која се враћају у породицу за 30,2%, а расте удео деце која напуштају систем ради осамостаљивања за 59,2% (Графикон 2.12).
- У току 2021. године од укупно 51 прекида домског смештаја деце, за 41 дете прекид је реализован у складу са планом сталности, тј. дете је прешло у мање рестриктивну врсту смештаја, односно породични смештај што је за 36,7% више него у 2020. години. Разлози осталих прекида су смрт, самовољно напуштање установе или други разлози. У протекле три године региструје се смањење броја деце са неповољним исходом прекида смештаја од 54,5% (Графикон 2.13).
- У 2021. години настављен је неповољан тренд већег броја пријема деце, у односу на број деце која напуштају услуге смештаја. У протекле три године у породични и домски смештај је у просеку примљено 12,1% укупног броја деце на смештају, а 7,8% од укупног броја деце на смештају просечно годишње прекида коришћење породичног или домског смештаја.
- Неповољан тренд премештаја деце унутар система настављен је и у 2021. години. Укупно 23 деце из домског и 55 деце из породичног смештаја је премештено²¹. У протекле три године удео деце која се премештају из породичног смештаја у просеку износи 0,9%, а из домског 3,8% деце.
- У току 2021. године усвојено је 88 деце, за 54,6% мање него у 2014. години²², што је за 1,1% више него у 2020. години а истовремено је смањење од 18,5% у односу на 2012. годину (Графикон 2.14). 24 усвојења су међународна (Графикон 2.15). Сва деца која су усвојена од стране држављана других земаља имају сметње у развоју. Број деце за коју је процењена општа подобност за усвојење износи 255.
- У 2021. години у лиценцираним прихватиштима за децу смештено је 132 деце што је за 20% мање у односу на 2020. годину. Број деце у прихватиштима варира у протеклих пет година са просеком од 134 деце (Графикон 2.16). Узрасна структура деце у прихватиштима је стабилна, најмање је деце млађе од пет година – просек од 1,8% у протеклих пет година.

²¹ Деца из домског смештаја прелазе у другу установу, а из хранитељства се премештају у другу хранитељску породицу, установу или су почели да користе услугу становање уз подршку.

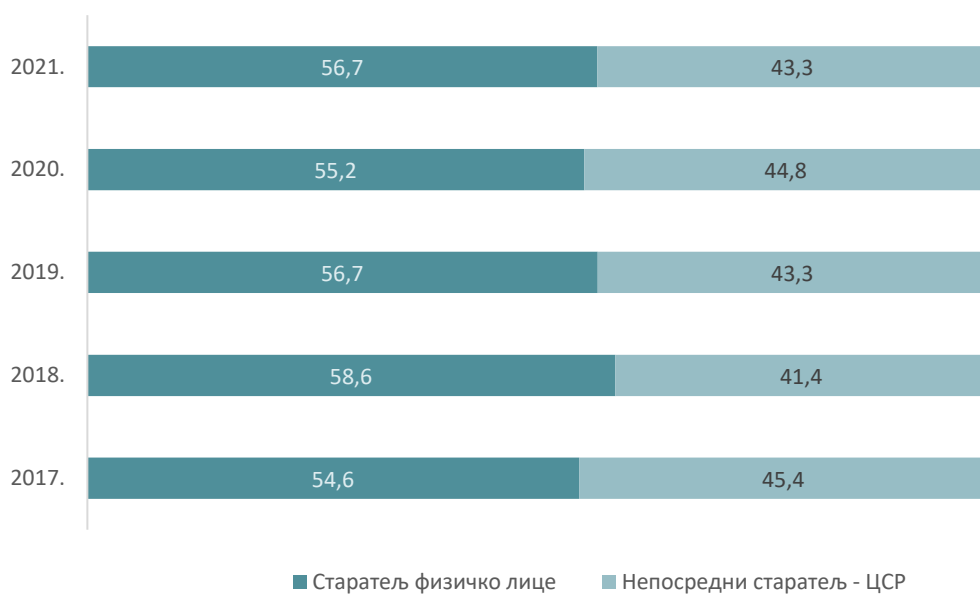
²² У 2014. години је усвојен највећи број деце у посматраном десетогодишњем периоду, укупно 194.

Графикон 2.1 - Деца без родитељског старања према разлозима примене старатељске заштите, 2019 - 2021. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.2 - Деца без родитељског старања према вршиоцу дужности старатеља, 2017 - 2021. (%)

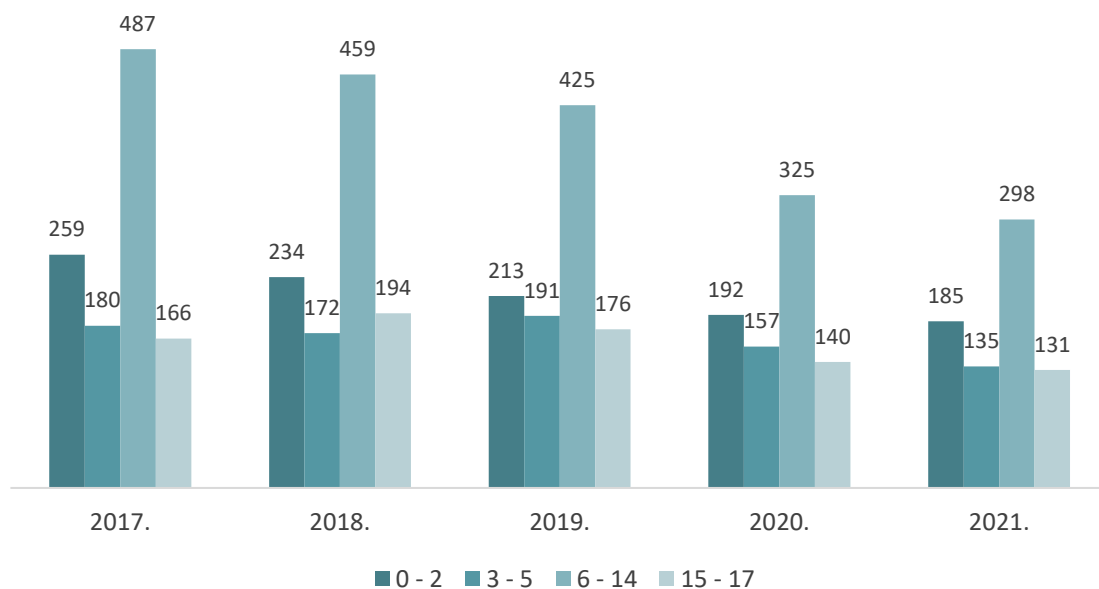
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.3 - Деца под старатељском заштитом према врсти смештаја 2017 - 2021. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.4 - Деца издвојена из породице према узрасту, 2017 - 2021.

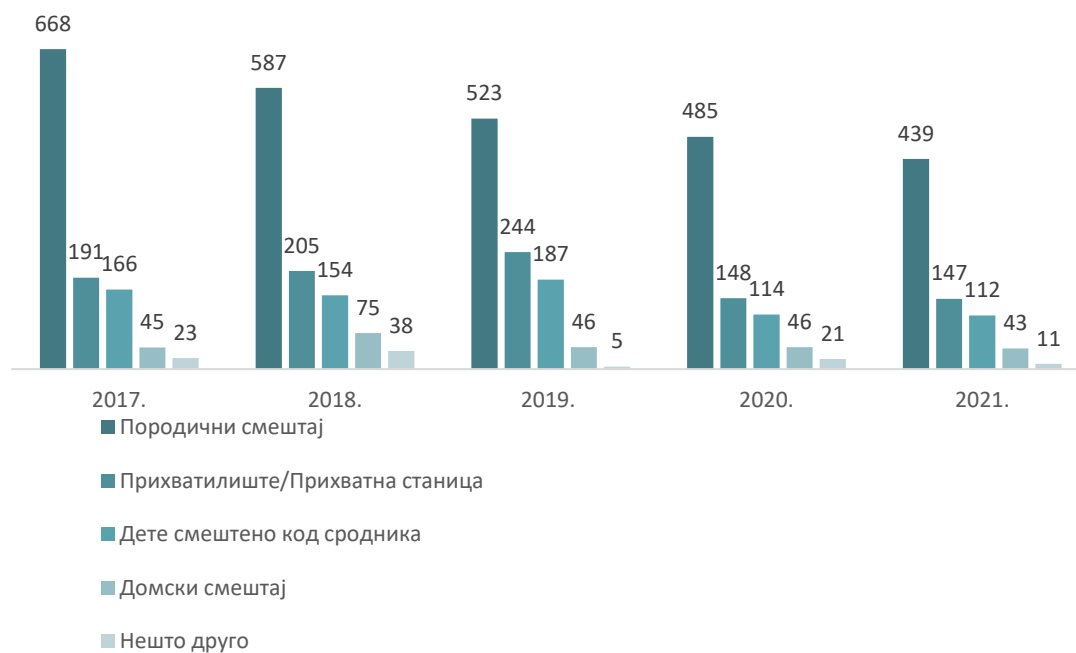
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.5 - Деца издвојена из породице према разлозима издвајања, 2017 - 2021.

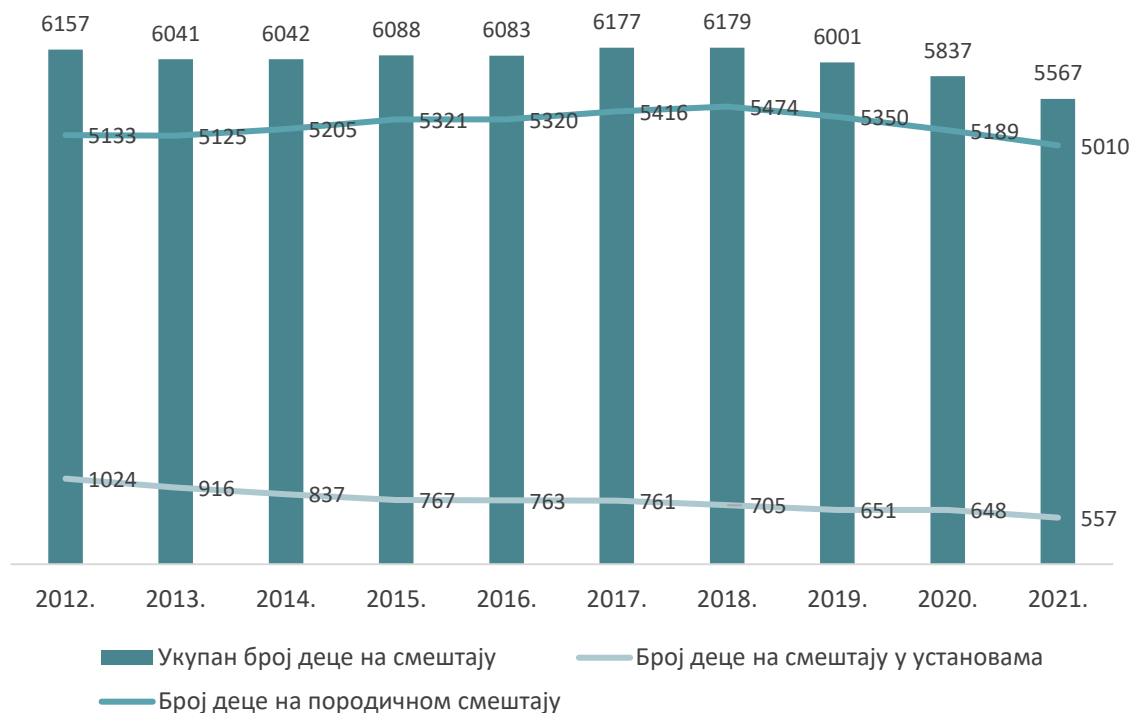
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.6 - Деца издвојена из породице према смештају након издвајања, 2017 - 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.7 - Деца без родитељског старања на домском и породичном смештају, 2012 - 2021.

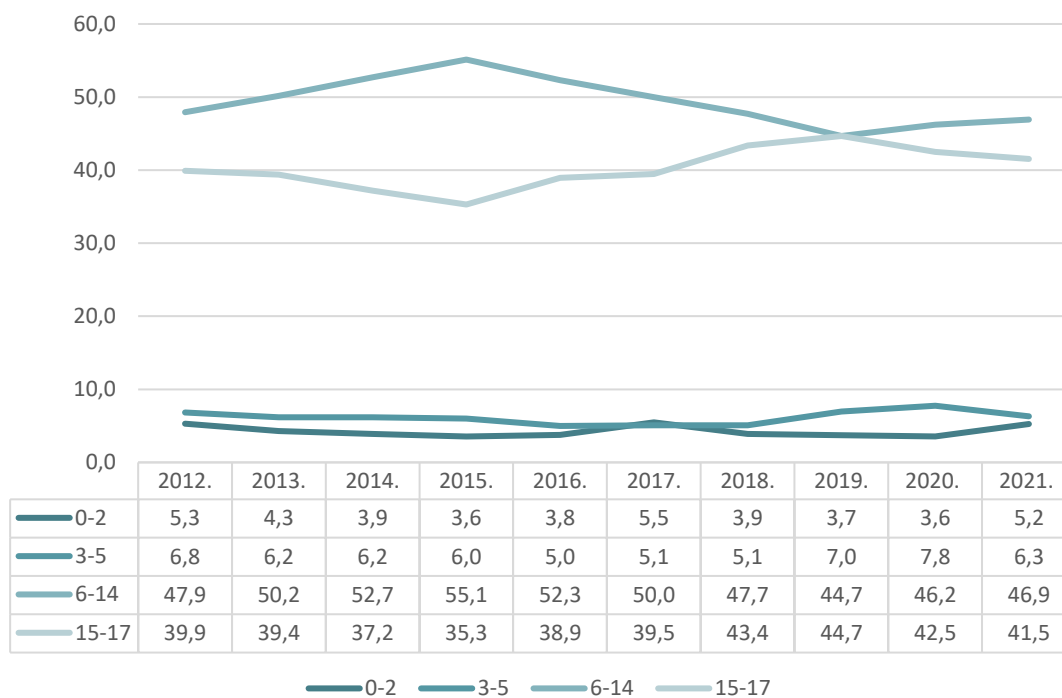
Извор: МРЗБСП

Графикон 2.8 - Стопа деце на смештају у систему социјалне заштите, 2012 - 2021.

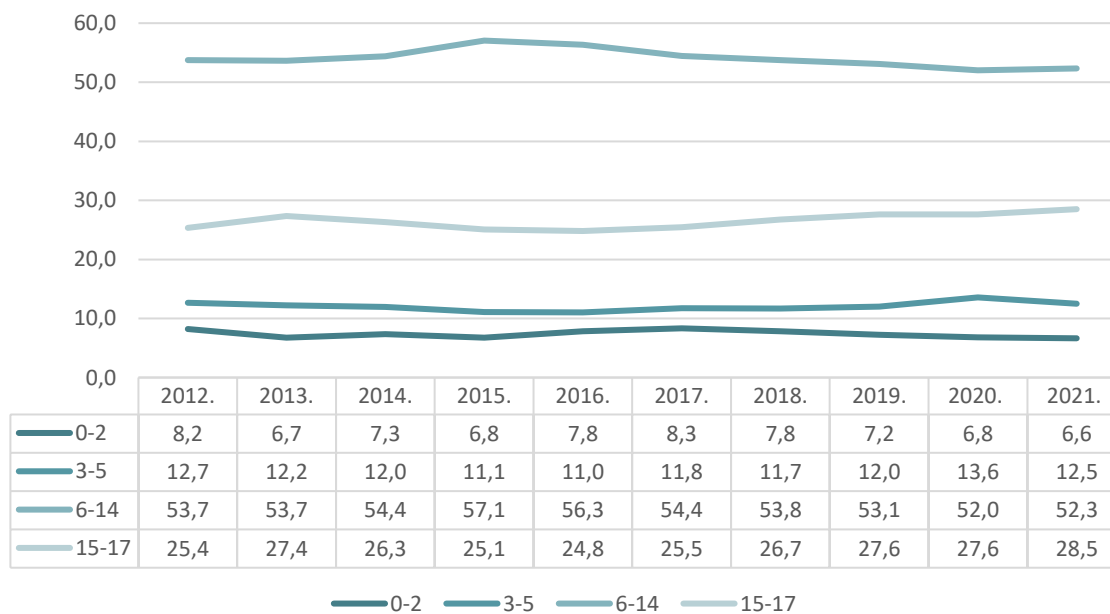
Извор: МРЗБСП, РЗС Витална статистика

Графикон 2.9 - Деца без родитељског старања на домском смештају према узрасту, 2012 - 2021. (%)

Извор: Извештаји установа за смештај деце и младих

Графикон 2.10 - Деца без родитељског старања на породичном смештају према узрасту, 2012 - 2021. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.11 - Удео деце која су прекинула смештај у укупном броју деце на породичном смештају, 2017 – 2021. (%)

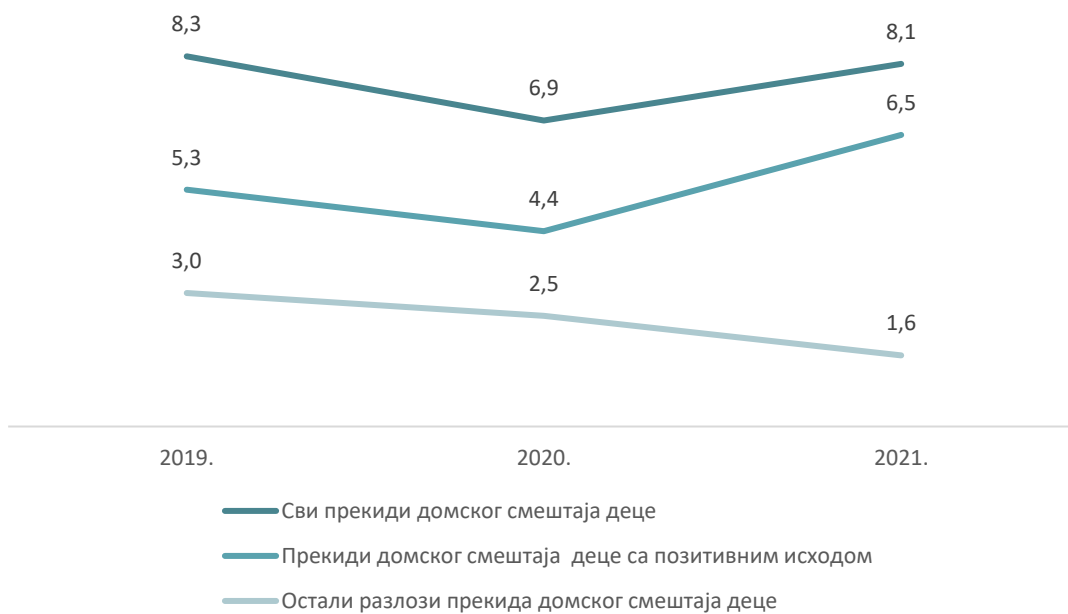
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.12 - Средина у коју се враћају деца чији је прекид породичног смештаја окончан позитивним исходом, 2017 - 2021. (%)

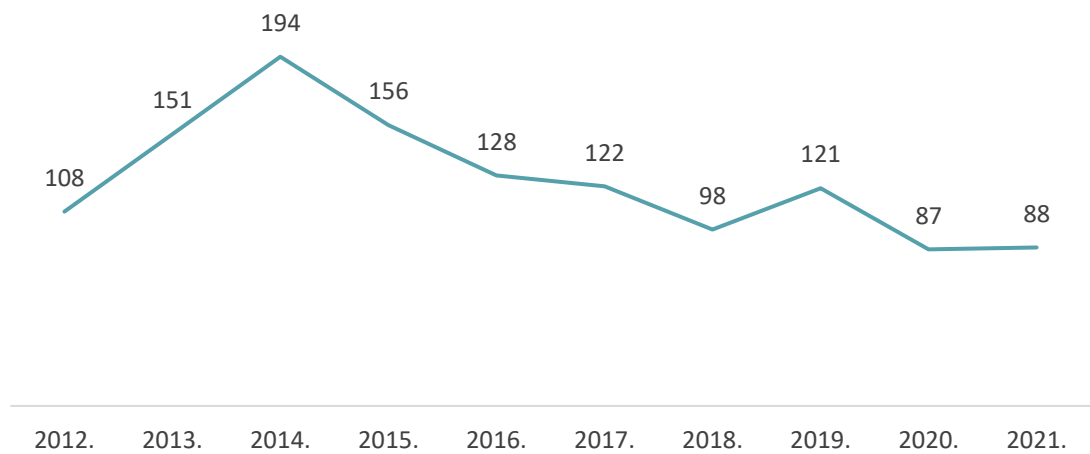
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.13 - Удео деце која су прекинула смештај у укупном броју деце на домском смештају, 2019 – 2021. (%)

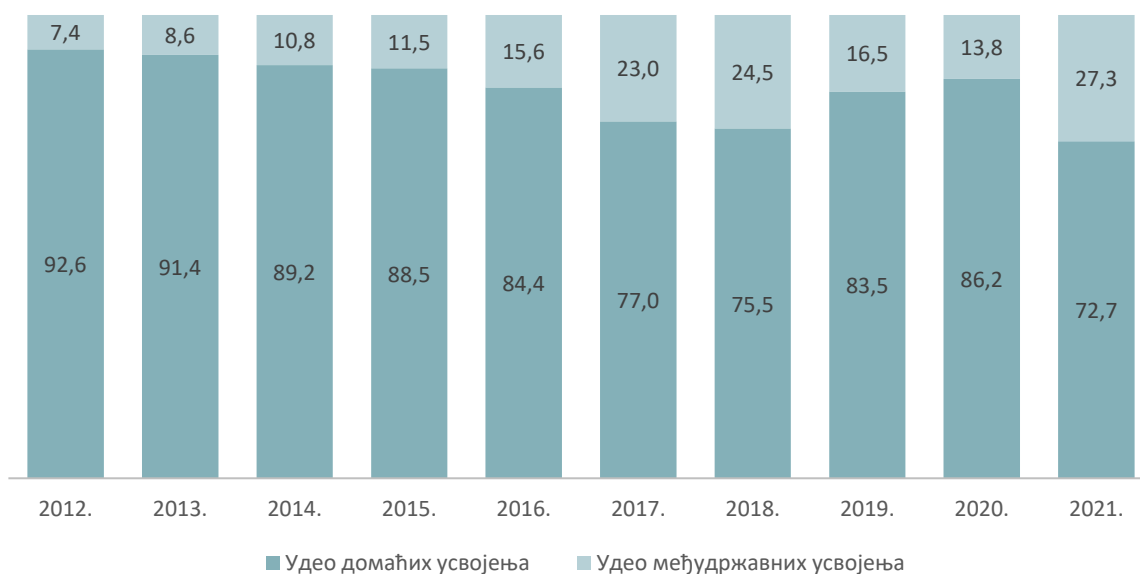
Извор: Извештаји установа за смештај деце и младих и установа за одрасле и старије

Графикон 2.14 - Број усвојене деце, 2012 – 2021.

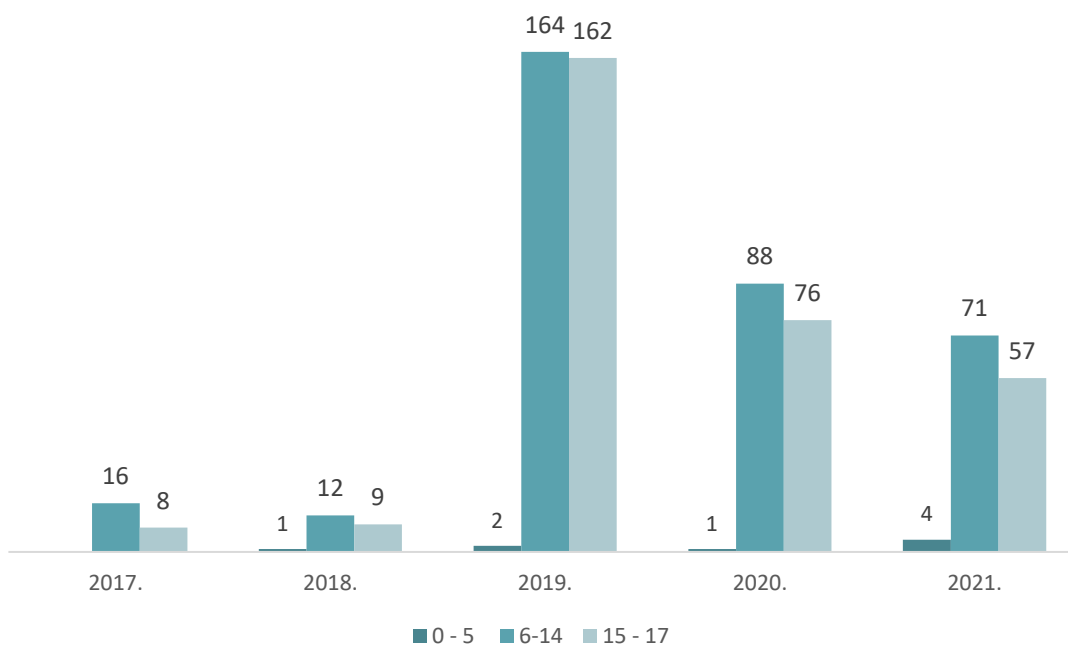
Извор: МРЗБСП

Графикон 2.15 - Усвојена деца према врсти усвојења, 2012 – 2021. (%)

Извор: МРЗБСП

Графикон 2.16 - Деца без родитељског старања у прихваталиштима за деца које пружају лиценцирани пружаоци према узрасту, 2017 – 2021.

Извор: Извештај ЛПЛУ

ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице²³. Насиље у породици је уређено Законом о социјалној заштити, Законом о спречавању насиља у породици и Породичним законом, а одређено је и као кривично дело и регулисано Кривичним закоником²⁴.

Деца жртве насиља и занемаривања су деца код које постоји опасност да ће постати жртве или јесу жртве злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су им физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њима непосредно стара. Насиље у породици над децом може да се испољава у различитим облицима:

- 1. Физичко насиље:** подразумева коришћење делова тела или оружја ради претње, казне, контролисања или повређивања друге особе.
- 2. Емоционално насиље:** састоји се у озбиљној претњи да ће се напасти живот или тело члана породице и подразумева застрашивање, констатно критиковање, потцењивање, различите оптужбе, емоционално уцењивање, стварање несигурности код жртве, вербално злостављање, узнемиравање, малтретирање, итд.
- 3. Сексуално насиље:** подразумева сваку повреду полне слободе и морала, сваки вид деградирања и понижавања на сексуалној основи, сваки вид присиљавања на сексуални однос и силовање.
- 4. Економско насиље/експлоатација детета:** подразумева одузимање новца и вредних ствари, контролисање зараде, забрану да се запосли и оствари сопствене приходе, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.
- 5. Занемаривање:** подразумева запостављање дететових базичних физичких и психолошких потреба које може изазвати озбиљна оштећења здравља и развоја, пропусти родитеља или старатеља да обезбеде адекватну храну, смештај и одећу, пропусти у заштити детета од физичких повреда или опасности, као и необезбеђивање одговарајуће медицинске неге или лечења и напуштање детета.

Дечији брак је брак у којем је бар један од партнера дете²⁵ и представља традиционалну праксу која грубо крши права детета, посебно девојчица и у супротности је са међународним и домаћим правом. Дечији брак угрожава психофизичко здравље девојчица и излаже их ризику од насиља у породици, трговине људима, раног напуштања школе, сиромаштва и економске зависности.

Злоупотреба дечијег рада подразумева рад детета, који је ментално, психички, социјално и морално опасан и штетан за дете и који утиче на образовање детета тако што онемогућава детету да похађа школу, обавезује дете да напусти образовање пре времена или да похађа школу под изузетно тешким условима. Укључује и опасан рад²⁶ који је штетан по здравље, безбедност или морал деце, излаже их штетностима и обавља се у оквиру опасних околности или опасних делатности за децу.

²³Закону о социјалној заштити и у складу са Општим протоколом о заштити деце од злостављања и занемаривања

²⁴"Службени гласник РС", бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19

²⁵Инструкција о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова, број: 551-00-00 100/20 19-14

²⁶Уредба о утврђивању опасног рада за децу ("Службени гласник РС", број 53 од 30. маја 2017.)

Деца жртве трговине људима - трговина људима дефинише²⁷ се као врвовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње, силе, или других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја, давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у сврху експлоатације. Експлоатација укључује, искоришћавање проституције других лица, или друге облике сексуалног искоришћавања, присилан рад или пружање услуга, служење, ропство или праксу сличну ропству, или вађење органа. За трговину људима Кривичним закоником је предвиђена казна затвора од три до дванаест година^{28,29}. Трговина људима може бити на националном и транс-националном нивоу³⁰.

Деца жртве насиља у систему социјалне заштите **остварују следеће услуге:**

- Услуге **смештаја у прихватилиште**³¹ пружају се најдуже у трајању до шест месеци деци жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; деца жртвама трговине људима; деца која се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга.

- **Услуга свратишта** доступна је деци која живе или раде на улици те се сматрају жртвама занемаривања или злостављања и добровољно затраже или пристану на услугу.

- **Услуге СОС телефона за жене са искуством насиља**³² (национална СОС линија за жене жртве родно заснованог насиља) је бесплатна телефонска СОС линија која покрива територију целе земље и оперативна је 24 часа 365 дана у години, ради пружања помоћи, консултација и подршке у поверљивој форми и уз поштовање анонимности жена, односно девојчица испод 18 година са искуством родно заснованог насиља.

- **Услуга становања уз подршку** је доступна најдуже годину дана жртвама трговине људима са навршених 15 година живота.

Преглед најважнијих запажања:

- У току 2021. године у ЦСР је евидентирано 8.146 пријава насиља над децом у породици (Графикон 3.1), од чега се 3.528 пријава односило на емоционално насиље, 2.359 на занемаривање, 1.997 на физичко насиље, а најмање пријава је било за сексуално насиље – 239 и експлоатацију детета – 23 (Графикон 3.2).

- Удео девојчица и дечака за које је пријављено насиље је готово изједначен у свим врстама насиља у десетогодишњем периоду, изузев код сексуалног насиља, где је

²⁷ Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима (2005), Република Србија ратификовала је Конвенцију Савета Европе о борби против трговине људима 2009. године (Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 19/2009).

²⁸ Кривични законик РС ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019), члан 388, став 1.

²⁹ У том смислу облици трговине људима су: радна експлоатација, принудни рад, принудни брак, трговина људима ради усвојења, принудно просјачење, принуда на вршење кривичних дела, принудна проституција или неки други облик сексуалне експлоатације; трговина органима, коришћења у оружаним сукобима.

³⁰ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала („Међународни уговори“, бр. 6/2001).

³¹ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (Службени гласник РС, бр.42/2013, 89/2018.).

³² У складу са Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга СОС телефона за жене са искуством насиља („Службени гласник РС“, бр. 93/2015).

континуирано доминантан удео пријава насиља над девојчицама, које у 2021. години чине 80,8% (Графикони 3.3 – 3.6).

- Међу поступцима које су ЦСР предузимали у 2021. години у циљу заштите деце у случајевима насиља у породици, 64,8% поступака и мера односи се на мере и интервенције из домена рада ЦСР (Графикон 3.7). Посматрано у петогодишњем периоду, за 55,1% се смањило број деце која су измештена из породице заједно са ненасилним родитељем; за 49,7% се смањило број деце која су сама измештена из породица и за 25,7% је смањен број упућивање деце на услуге других одговарајућих установа.
- Укупан број поступака које је ЦСР покренуо по службеној дужности пред судом је у 2021. години износи 1.176 што је за 61,8% више него у 2012. години, односно за 21% више него у 2020. години. У 2021. години доминира поступак за делимично лишавање родитељског права са 41,6%.
- У 2021. години у лиценцираним прихватилиштима за жртве насиља у породици³³ евидентирано је 160 деце што је за 24% више него у претходној години. Највећи удео од 35% чине деца предшколског узраста, а у полној структури су заступљенији дечаки са 60% (Графикон 3.8). У односу на 2017. годину број деце у прихватилиштима за жртве насиља³⁴ је порастао за 44,1%.
- У 2021. услуге лиценцираних пружалаца услуге свратиште³⁵ користило је укупно 405 деце улице што је за 1% мање него у 2020. години. 96% деце су основношколског узраста а њихов број је у петогодишњем периоду порастао за 41,5% (Графикон 3.9).
- У 2021. години услугу лиценцираних пружалаца услуге СОС телефона за жене са искуством родно заснованог насиља³⁶ користиле су 52 девојчице старости до 18 година што је за 52,9% више него у 2020. години. Удео девојчица у укупном броју корисница СОС телефона у 2021. години износи 2,5% што је у нивоу трогодишњег просека који износи 2,4%.
- У 2021. години ЦСР су евидентирали укупно 235 деце жртава дечијег брака³⁷ што је за 23% више него у претходној години. Преовлађују деца узраста 16-17 година са 72,8% (Графикон 3.10). Доминирају девојчице са 93,2%, а образовна структура деце је веома неповољна³⁸.

³³Шест лиценцираних пружалаца услуге прихватилиште за жртве насиља: Београд, Крагујевац, Панчево, Лесковац, Врање, Ниш.

³⁴ Подаци су парцијални јер се односе само на лиценцирана прихватилишта за жртве насиља.

³⁵ Подаци су парцијални јер се односе само на три лиценцирана пружаоца, сва три из Београда.

³⁶ Подаци су парцијални јер се односе само на 9 лиценцираних пружалаца: по један из Кикинде, Ниша, Врања, Краљева, Ужица и четири из Београда.

³⁷ ЦЗЖТЉ је у 2021. години евидентирао четворо деце жртве дечијег брака, <http://centarzztli.rs/>

³⁸ Детаљан извештај о деци жртвама дечијег брака доступан је на адреси РЗСЗ, <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2292/3-izve%C5%A1taj-o-decijim-brakovima-2021.pdf>

- У 2021. години у ЦСР евидентирано је укупно 39 деце жртава злоупотребе дечјег рада³⁹. 30 деце су ромске националности, а троје српске. Сва деца су била изложена већем броју штетних или опасних околности или су били укључени у опасне делатности током рада (Графикон 3.11). Од укупног броја деце, 35 је било укључено у просјачење. Починилац злоупотребе дечјег рада су родитељи, са просечним уделом од 75,3% у претходне три године.

- У 2021. години ЦЗЖТЉ је евидентирао 74 деце жртава трговине људима што је за 52,3% мање у односу на 2020. годину. У полној структури доминирају девојчице са 75,7% (Графикон 3.12). Удео деце у укупном броју жртава трговине људима у 2021. години износи 32,2%. У 35,3% случајева реч је о сексуалној експлоатацији, удео принудног брака 17,6%, радне експлоатације 17,6%, а принуда на просјачење и вишеструка експлоатација присутна је са по 11,8%. Од укупног броја деце евидентираних у току 2021. години, 82,4% су жртве националне трговине људима.

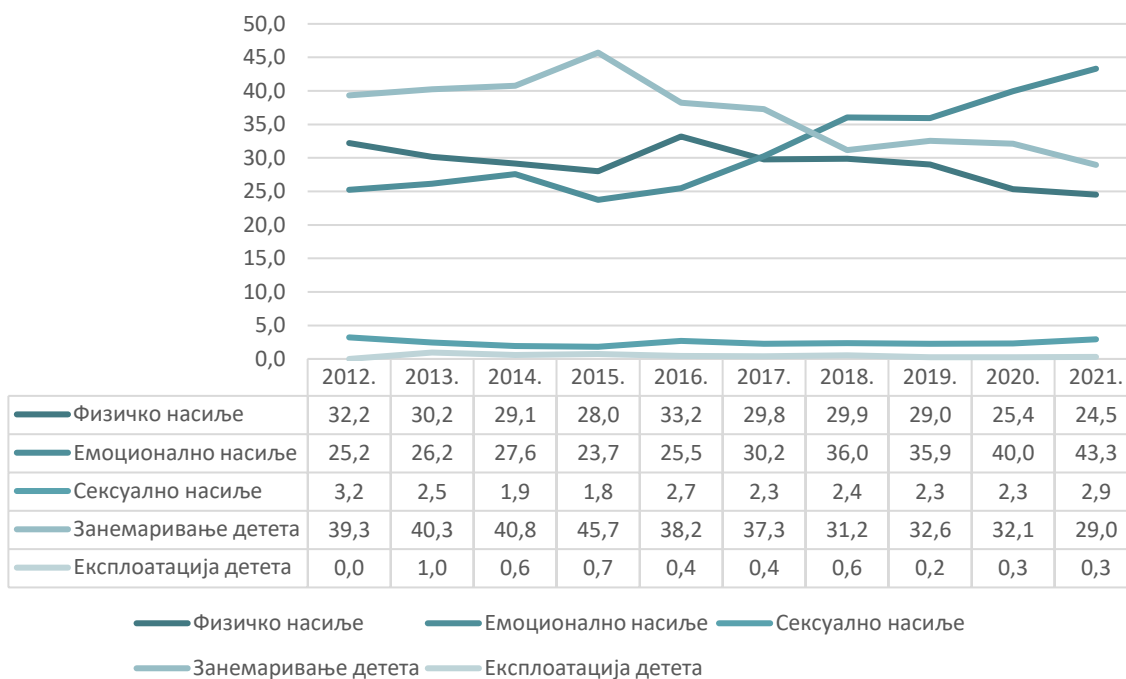
Графикон 3.1 - Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР, 2012 – 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

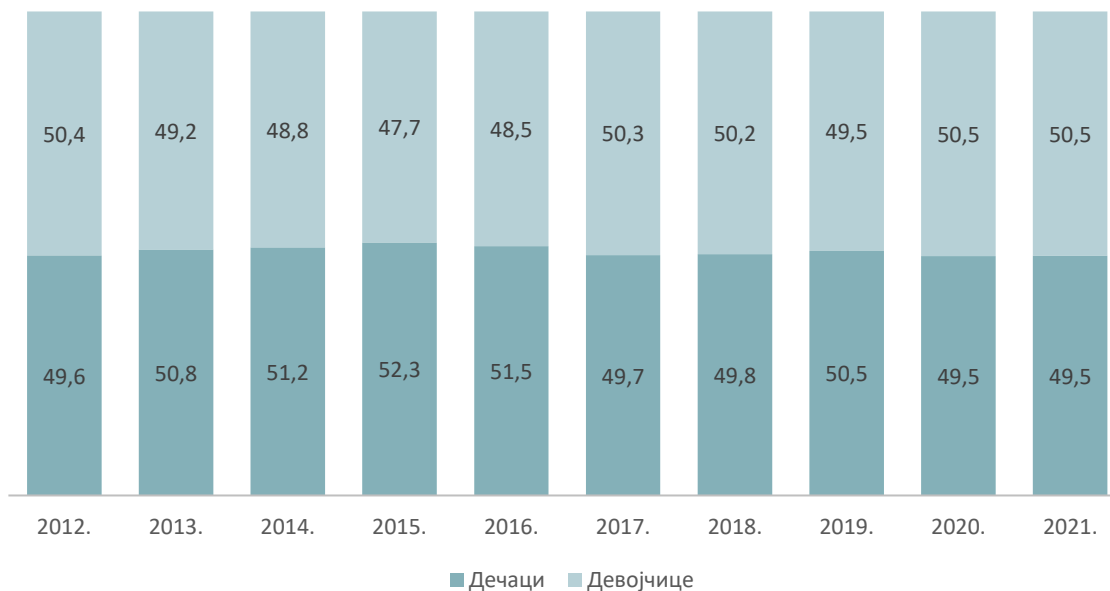
³⁹ У 2021. години ЦЗЖТЉ је евидентирао шесторо деце жртава злоупотребе дечијег рада, <http://centarzztlj.rs/>

Графикон 3.2 - Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР према врстама насиља, 2012 - 2021., (%)

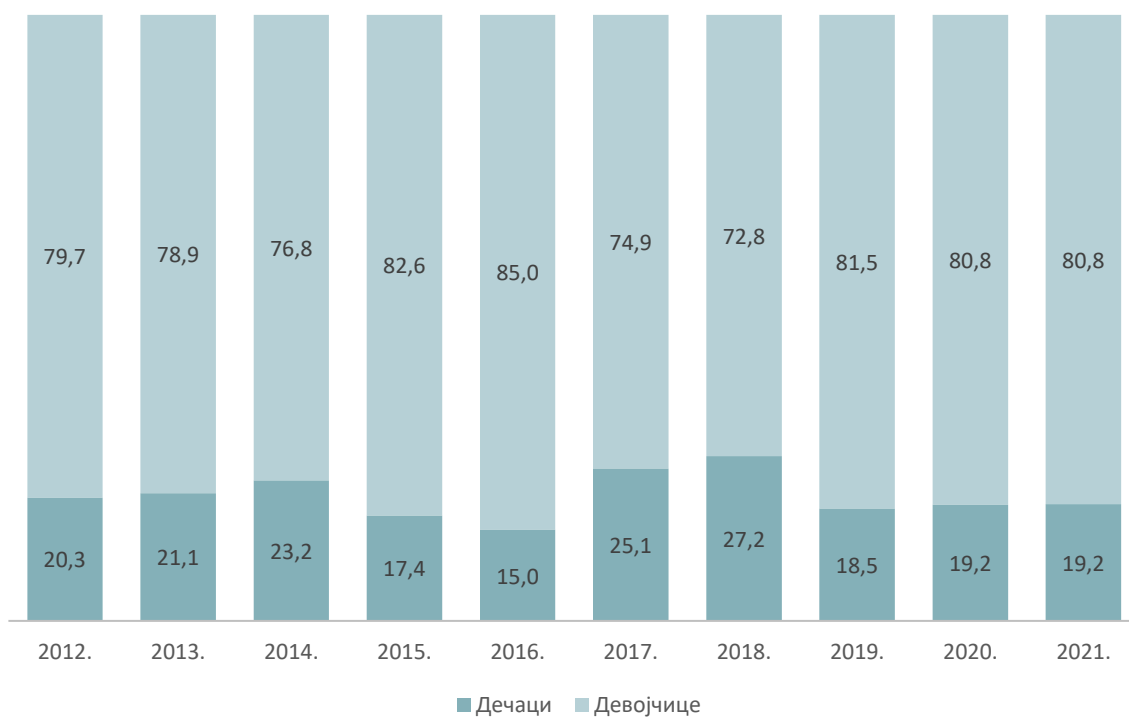
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.3 - Пријаве физичког насиља над децом према полу, 2012 – 2021. (%)

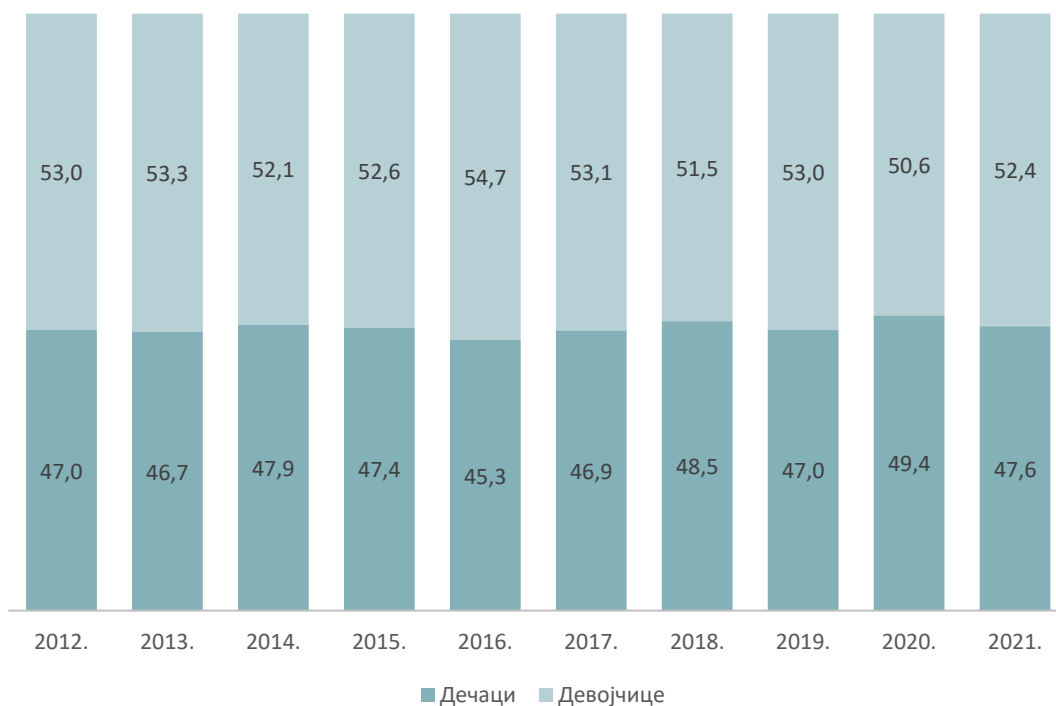
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.4 - Пријаве сексуалног насиља над децом према полу, 2012 – 2021. (%)

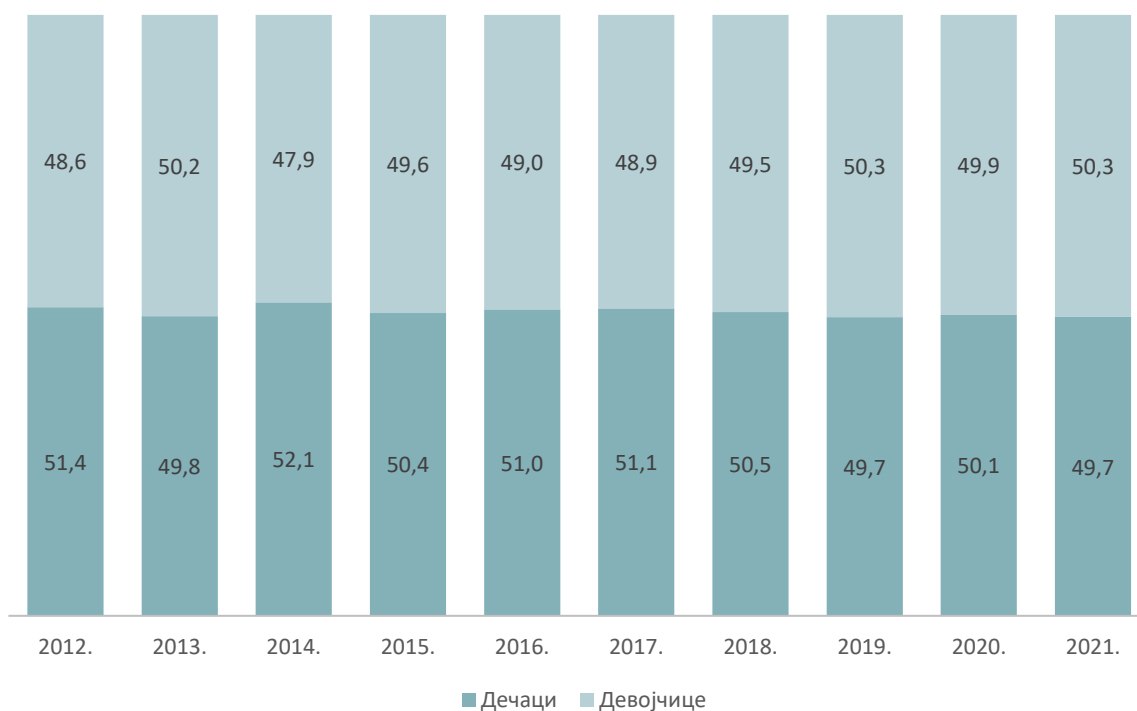
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.5 - Пријаве емоционалног насиља над децом према полу, 2012– 2021. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.6 - Пријаве занемаривања деце према полу, 2012 – 2021. (%)

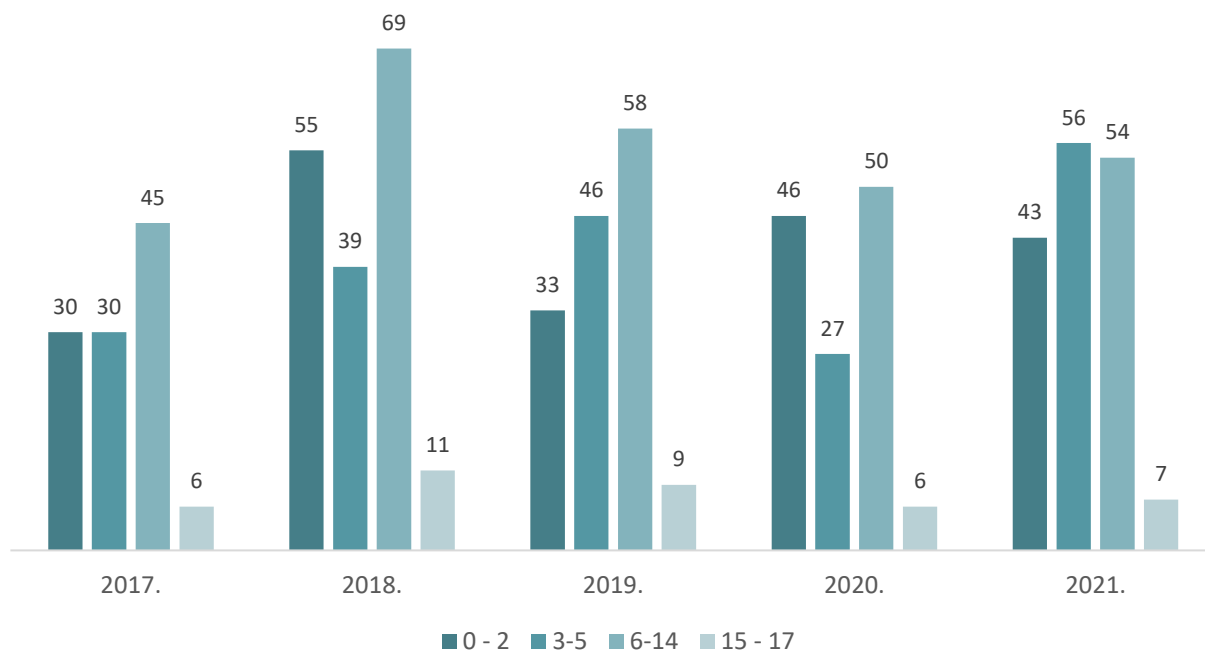
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.7 - Поступци које је ЦСР предузео за заштиту деце жртава насиља, 2021.

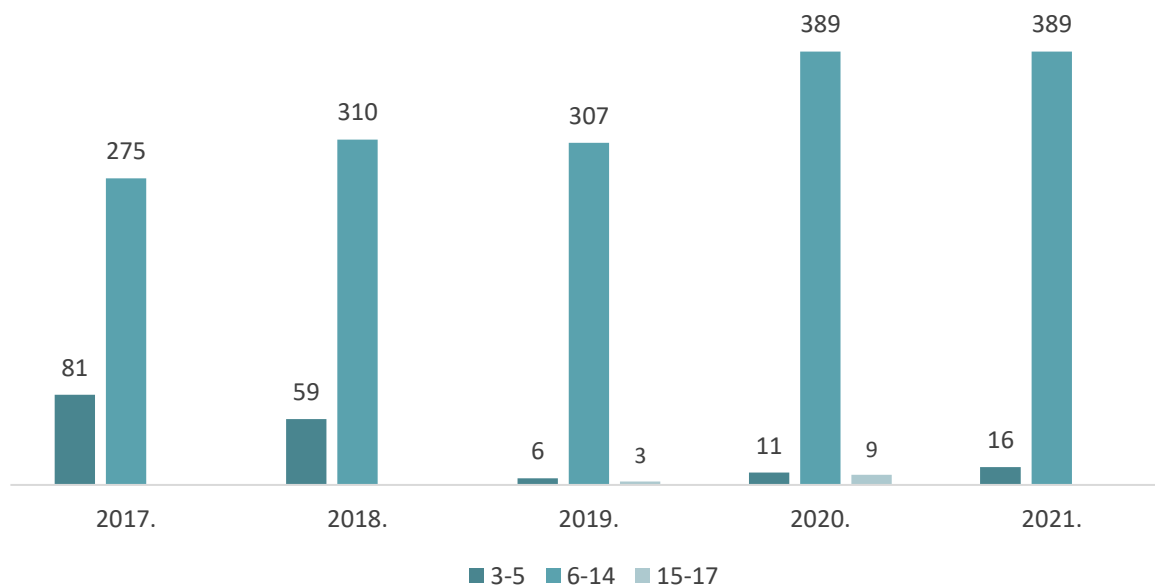
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.8 - Деца у прихватиштима за жртве насиља у породици које пружају лиценцирани пружаоци према узрасту, 2017 - 2021.

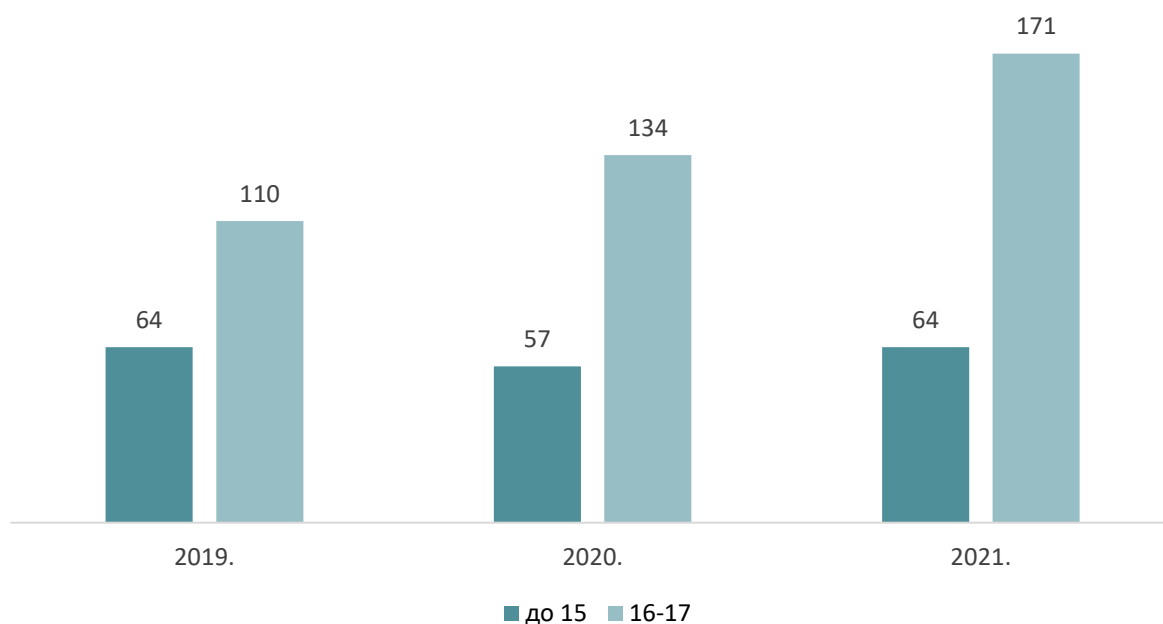
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.9 - Деца улице корисници услуге свратишта које пружају лиценцирани пружаоци према узрасту, 2017 - 2021.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.10 - Деца жртве дечјег брака према узрасту, 2019 - 2021.

Извор: Упитник о деци жртвама дечјег брака на евиденцији ЦСР

Графикон 3.11 - Деца жртве злоупотребе дечјег рада према изложености штетним условима, опасним околностима и делатностима на раду, 2021. (%)

Извор: Упитник о деци жртвама злоупотребе дечјег рада на евиденцији ЦСР

Графикон 3.12 - Деца жртве трговине људима према полу, 2012 - 2021.

Извор: Извештаји Центра за заштиту жртава трговине људима

ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

У пословима заштите малолетника у употреби су термини малолетници са проблемима у понашању и малолетници у сукобу са законом. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица под термином „деца“ подразумева узраст од 0-14 година, док се у социјалној заштити термин „деца“ односи на узраст од 0-18 година. Како би се обезбедило разумевање термина из домена кривично-правне заштите, у овом делу извештаја, користе се два термина: „млађи малолетници“ само за узраст деце до 14 година, а термин „малолетници“ обухвата сву децу узраста од рођења до 18 година.

За потребе годишњег извештавања, односно ефикаснијег прикупљања података, дефинисане су следеће две категорије:

Малолетници са проблемима у понашању су малолетници са проблемима у понашању у школи, са родитељима, старатељима и заједницом, и малолетници који својим понашањем угрожавају себе и околину; малолетници који се суочавају са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дроге или других опојних средстава и малолетници са проблемима у понашању који нису починили кривична дела нити прекршаје.

Малолетници у сукобу са законом (Кривични и Прекршајни закон) су малолетници који су у контакту са кривично-правним системом због сумње, оптужбе или осуде да су починили кривично дело.

Лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон⁴⁰. Закон даље одређује као кривично одговорну децу узраста од 14 до 18 година живота, према којој се, као и млађим пунолетним лицима, од 18 до 21 године, могу изрећи васпитне мере од стране суда, а ангажовање центра за социјални рад, као органа старатељства, је обавезно.

Врсте кривичних санкција⁴¹

Малолетницима за учињена кривична дела могу се изрећи **васпитне мере**, **казна малолетничког затвора**⁴² и **мере безбедности**⁴³. Млађим малолетницима могу се изрећи само васпитне мере. Старијим малолетницима могу се изрећи васпитне мере, а изузетно може се изрећи казна малолетничког затвора. Под условима предвиђеним овим законом малолетницима се могу изрећи мере безбедности.

Васпитне мере које суд може изрећи су:

- Мере упозорења и усмеравања: судски укор и посебне обавезе,
- Мере појачаног надзора: појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или старатеља, појачан надзор у другој породици, појачан надзор од стране органа старатељства, појачан

⁴⁰Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

⁴¹Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

⁴²Члан 60 Кривичног законика ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

⁴³члан 79 Кривичног законика ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника,

▪ Заводске мере: упућивање у васпитну установу⁴⁴, упућивање у васпитно - поправни дом⁴⁵, упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање.

Суд изриче меру **упућивања у васпитну установу** када малолетника треба издвојити из дотадашње средине и обезбедити му помоћ и стални надзор од стране стручних лица⁴⁶. Према ЗСЗ васпитне мере спроводе Установе за васпитање деце и омладине⁴⁷, малолетник у установи може остати најмање шест месеци, а највише две године, с тим да суд сваких шест месеци разматра да ли постоје основи за обуставу извршења мере или за њену замену другом васпитном мером.

Малолетници који учествују у извршењу кривичних дела

Према лицу које у време извршења кривичног дела није навршило 14 година не могу се изрећи кривичне санкције⁴⁸ ни применити друге мере предвиђене законом. У односу на малолетне учиниоце кривичних дела суд може применити васпитне налоге и предузети кривичне санкције⁴⁹.

Васпитни налог је посебна мера која нема карактер кривичне санкције, чија је сврха не покретање кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела или обустава поступка, са циљем да се васпитним налогом утиче на правилан развој малолетника, јачање његове личне одговорности и превенира даље чињење кривичних дела. Центар за социјални рад, у улози органа старатељства, учествује у свим поступцима према малолетним учиниоцима кривичних дела, као и према млађим пунолетним лицима (до 21 године) и у реализацији васпитних налога и васпитних мера.

Услуге социјалне заштите

Деци и младима који су у сукобу са законом, родитељима, школом или заједницом, доступне су услуге смештаја (смештај у установе за васпитање деце и омладине и смештај у прихваталиште), дневне услуге у заједници - **услуга дневног боравка** на начин који не омета њихово школовање или одлазак на посао како би се унапредио квалитет живота корисника у властитој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних, психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за самосталан живот⁵⁰.

⁴⁴Према Уредби о мрежи установа социјалне заштите ("Службени гласник РС", бр.16/2012 и 12/2013) у систему социјалне заштите основане су три установе социјалне заштите за васпитање деце и омладине у Београду, Књажевцу и Нишу

⁴⁵Члан 21 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица. У надлежности Министарства правде, Управе за извршење кривичних санкција постоји Васпитно-поправни дом у Крушевцу

⁴⁶Члан 20 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

⁴⁷Према члану 127 ЗСЗ, („Службени гласник РС“, бр. 24/2011)

⁴⁸Члан 4 Кривичног законика ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

⁴⁹Члан 5 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

⁵⁰Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Сл. Гласник РС“, бр. 42/2013 од 14.05.2013. године, а ступио на снагу 22.05.2013.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2021. години на евиденцији ЦСР је укупно 13.288 малолетника са проблемима у понашању и у сукобу са законом⁵¹ што је за 6,9% мање у односу на 2020. годину (Графикон 4.1). Од укупног броја, евидентирано је 2.317 деце до 14 година и 10.971 малолетника старијих од 14 година. Као и претходне године, највећи удео у укупном броју чине малолетници узраста 16 – 17 година који износи 60,2%.
- Број малолетника у сукобу са законом у 2021. години износи 8.088, а малолетника са проблемима у понашању 5.200 (Графикон 4.2). Стопа малолетника са проблемима у понашању у систему социјалне заштите (на 100.000 деце у популацији РС) у 2021. години износи 435,7 и представља смањење од 33,5% у односу на 2017. годину. Стопа малолетника у сукобу са законом у систему социјалне заштите (на 100.000 деце у популацији РС) у 2021. години износи 677,6 што је за 2,7% мање у односу на 2017. годину.
- Код малолетника са проблемима у понашању у петогодишњем периоду евидентира се смањење стопе од 28,4% код кривично неодговорних односно смањење стопе од 35,3% код кривично одговорних малолетника (Графикон 4.3). Код малолетника у сукобу са законом, у истом периоду, присутно је смањење стопе за кривично неодговорне од 34,3% односно смањење стопе од 35,1% за кривично одговорне малолетнике (Графикон 4.4).
- Стопа кривично неодговорних малолетника починилаца кривичних дела у систему социјалне заштите износи 68,4 што представља смањење од 4,8% у односу на 2020. годину, односно смањење од 34,3% у односу на 2017. годину (Графикон 4.5).
- У 2021. години, укупан број васпитних мера изречених малолетницима износио је 1.810 што представља смањење од 16,1% у односу на 2020. годину а у односу на 2012. годину смањење за 54,7% (Графикон 4.6).
- У структури малолетника са изреченим васпитним мерама у 2021. години најзаступљенији су малолетници са мерама појачаног надзора са 62,2%, мере посебне обавезе евидентиране су код 32,5% малолетних, док је 4,6% имало изречену неку од заводских мера - што је у складу са структуром малолетника према врсти васпитних мера изречених у 2020. години (Графикон 4.7).
- У 2021. години изречено је 1.125 васпитних мера појачаног надзора што је за 15,2% мање у односу на 2020. годину. У односу на 2012. годину број мера мањи је за 58,2% (Графикон 4.8). Удео мера које примењује орган старатељства у укупном броју мера појачаног надзора у 2021. години износи 55,1%, а удео мера које примењују родитељи, усвојитељи или старатељи 43,2%. Оваква структура била је присутна и у 2020. години и на нивоу је десетогодишњег просека (Графикон 4.9).

⁵¹13.288 је збир броја новоевидентираних, броја пренетих и броја реактивираних случајева малолетника са проблемима у понашању и у сукобу са законом

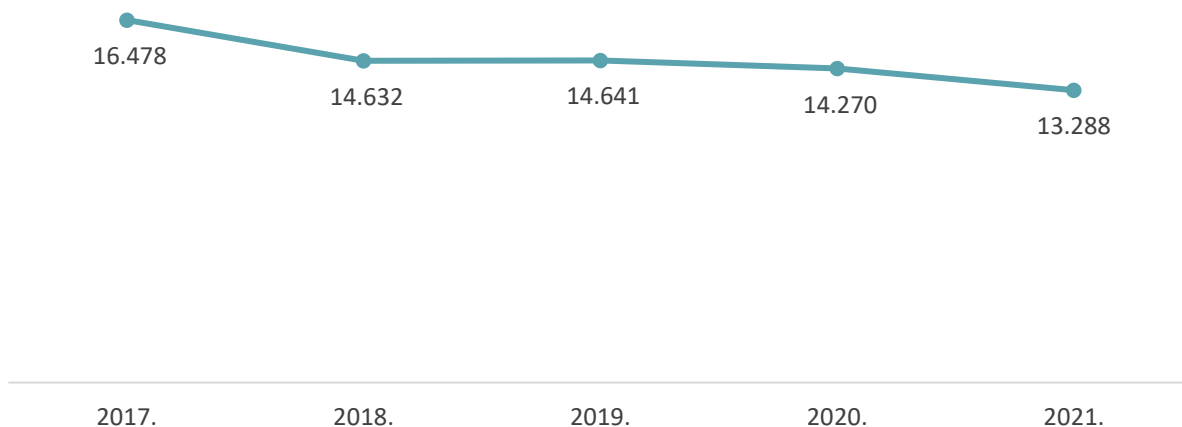
- Број васпитних мера посебне обавезе изречених у току 2021. године износи 588 што је за 17,4% мање него у 2020. години. У десетогодишњем периоду забележен је тренд смањења примене ових васпитних мера за 46,9% (Графикон 4.10).
- У 2021. години изречено је укупно 84 заводских васпитних мера за малолетнике, од чега је 53 малолетника упућено у васпитно поправни дом Крушевац⁵², а 33 малолетника у установе за васпитање деце и омладине. У односу на 2020. годину, укупан број заводских мера порастао је за 21,7%, али посматрано у десетогодишњем периоду региструје се смањење од 55,1% у броју изречених заводских мера за малолетнике (Графикон 4.11).
- На дан 31.12.2021. у установама за васпитање деце и омладине смештај је користило укупно 39 малолетника (Графикон 4.12), од којих је чак 61,7% упућено од стране органа старатељства (Графикон 4.13).⁵³
- Број изречених мера безбедности према старијим малолетницима у 2021. години износи 13. Мере безбедности су најмање заступљена врста васпитних мера за малолетнике, са просечним уделом у десетогодишњем периоду од 1,4%.
- У 2021. години изречена су 627 васпитна налога што је за 13,4% мање него претходне године. У 2021. години број васпитних налога је за 16,1% мањи од десетогодишњег просека који износи 747,4. (Графикон 4.14).
- У 2021. години изречена је једна кривична санкција малолетничког затвора према старијем малолетном лицу, узраста од 16 до 17 година.
- Услуге дневног боравка за децу и младе са проблемима у понашању⁵⁴ је у 2021. години користило 134 деце са проблемима у понашању што је за 25,2% више него у 2020. години, али у односу на 2017. годину представља смањење од 42,5%. Од укупног броја деце, 71,6% су узраста 15 - 17 година (Графикон 4.16). У петогодишњем периоду доминирају дечааци (Графикон 4.17).

⁵² Васпитно поправни дом Крушевац је једина васпитно поправна установа на територији Републике Србије

⁵³ Детаљнији подаци о карактеристикама деце у установама за васпитање деце и омладине доступни су у Извештају о раду установа за смештај деце и младих, на сајту РЗСЗ:
<http://www.zavodsz.gov.rs/media/2351/izvestaj-o-rad-u-ustanova-za-decu-i-mlade-2021.pdf>

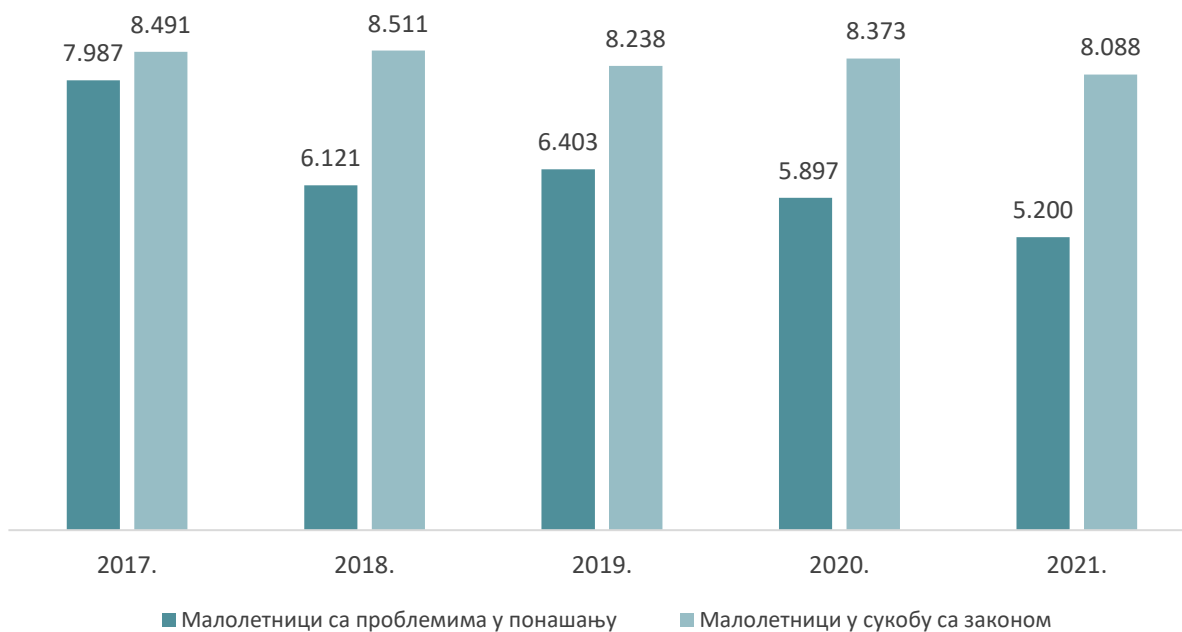
⁵⁴ Подаци су парцијални јер се односе само на два лиценцирана пружаоце услуге у 2021. години: у Бору и у Крагујевцу

Графикон 4.1 - Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2017 – 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.2 - Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2017 – 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.3 – Стопа малолетника са проблемима у понашању у систему социјалне заштите, 2017 – 2021. (на 100.000 деце у популацији РС)

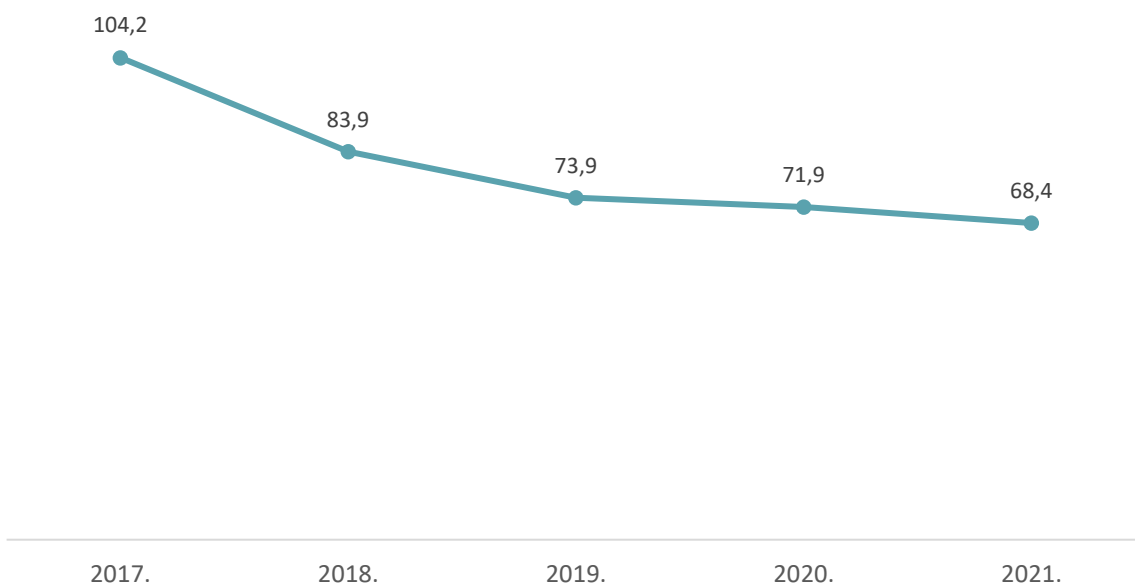
Извор: РЗС – Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 4.4 – Стопа малолетника у сукобу са законом у систему социјалне заштите, 2017 – 2021. (на 100.000 деце у популацији РС)

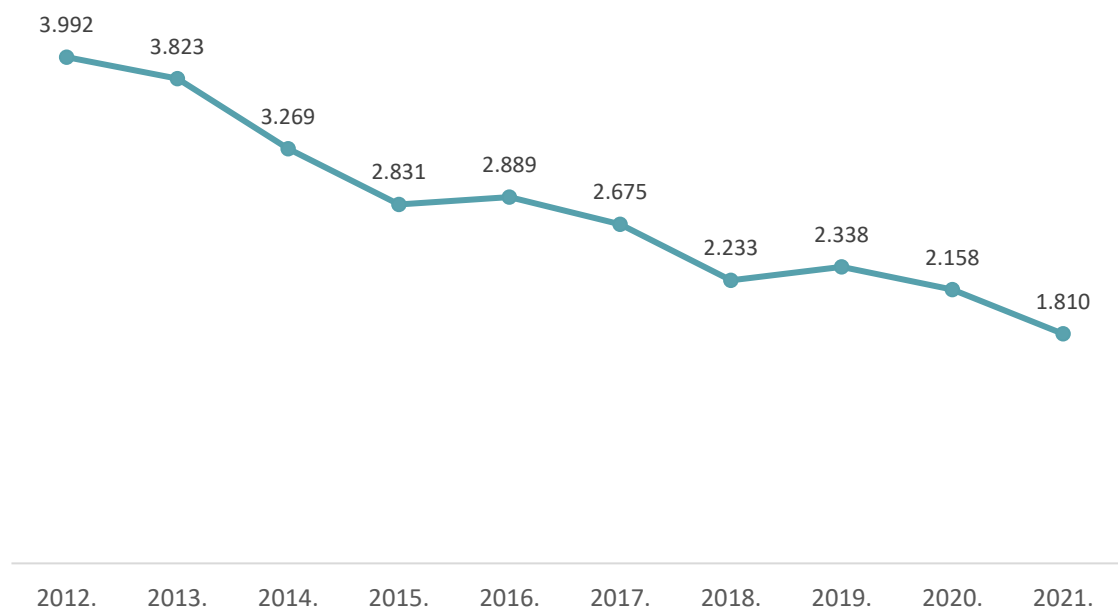
Извор: РЗС – Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 4.5 – Стопа кривично неодговорних малолетника починилаца кривичних дела у систему социјалне заштите, 2017 – 2021. (на 100.000 деце у популацији РС)

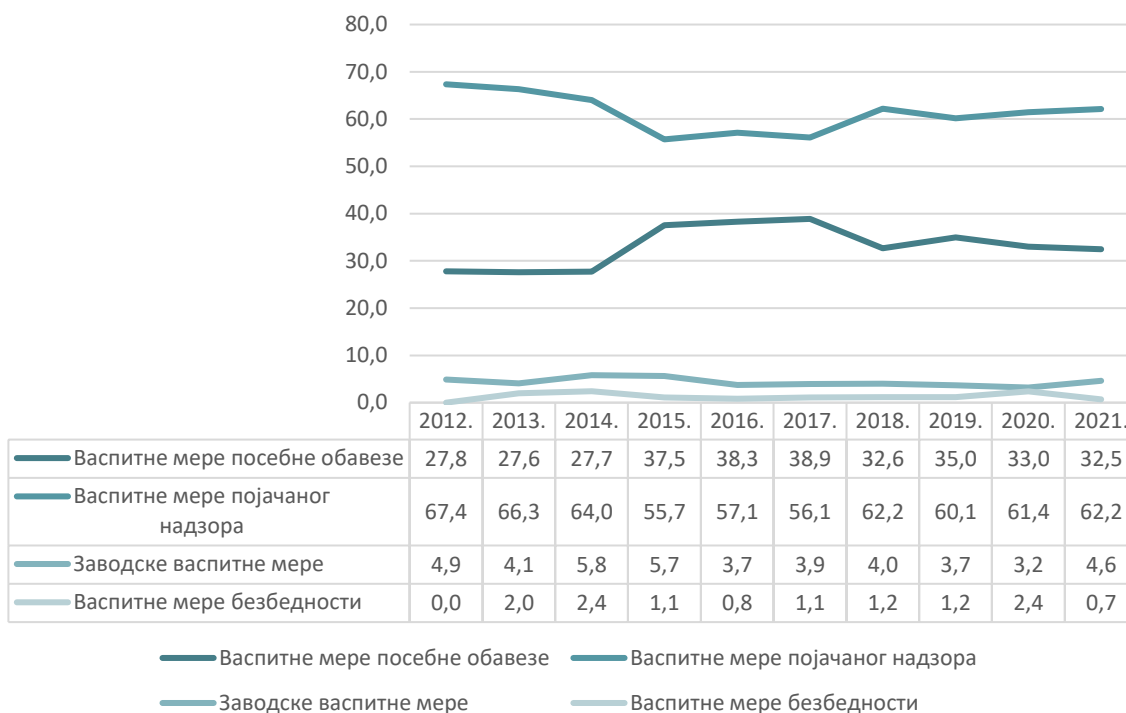
Извор: РЗС – Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 4.6 - Малолетници на евиденцији ЦСР којима су изречене васпитне мере, 2012 – 2021.

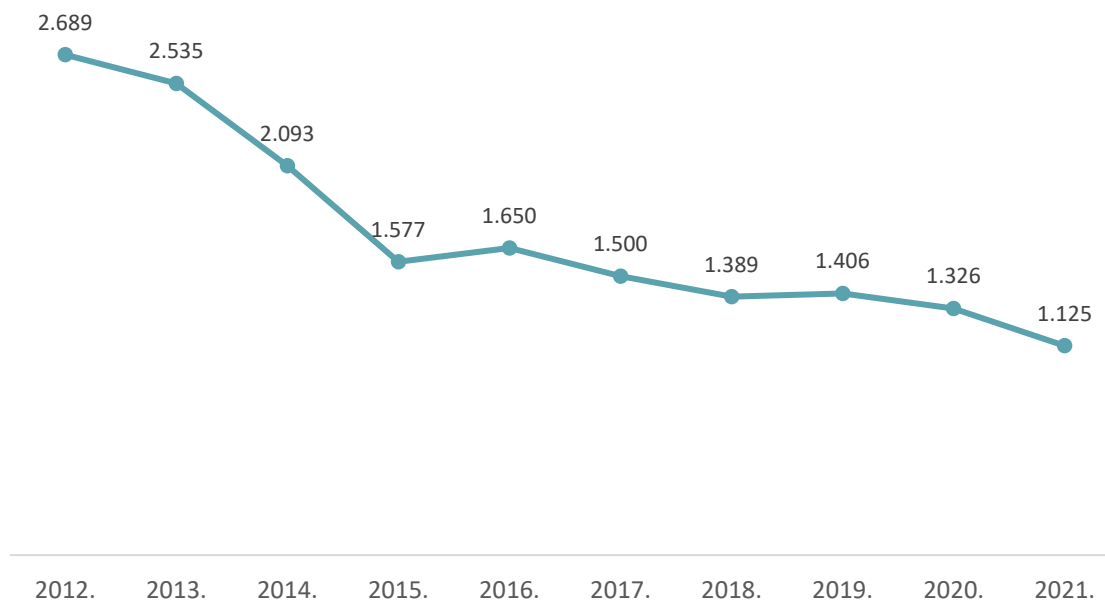
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.7 - Малолетници на евиденцији ЦСР којима су изречене васпитне мере према врсти мера, 2012 - 2021. (%)

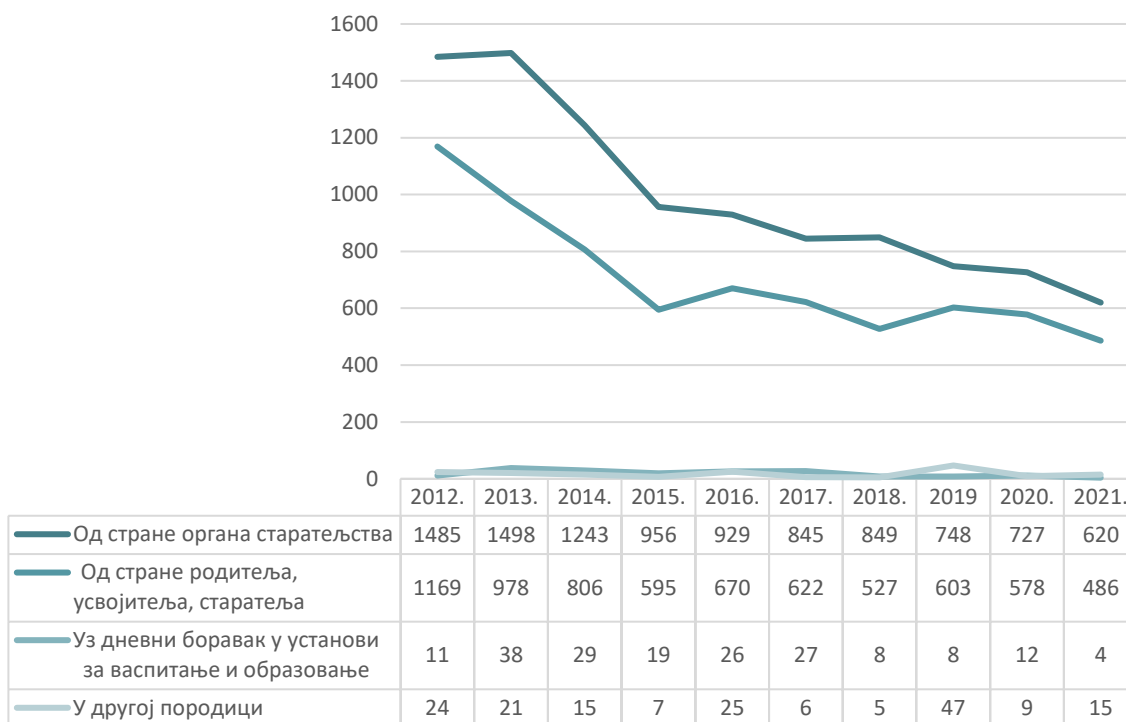
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.8 - Васпитне мере појачаног надзора изречене у току године, 2012 - 2021.

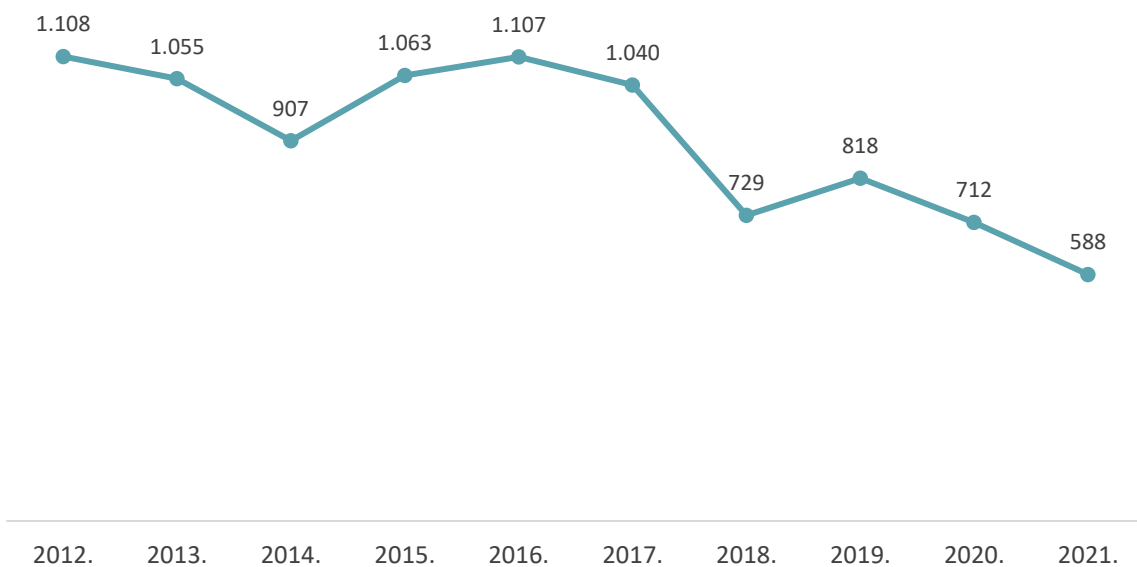
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.9 - Васпитне мере појачаног надзора према врсти појачаног надзора, 2012 – 2021.

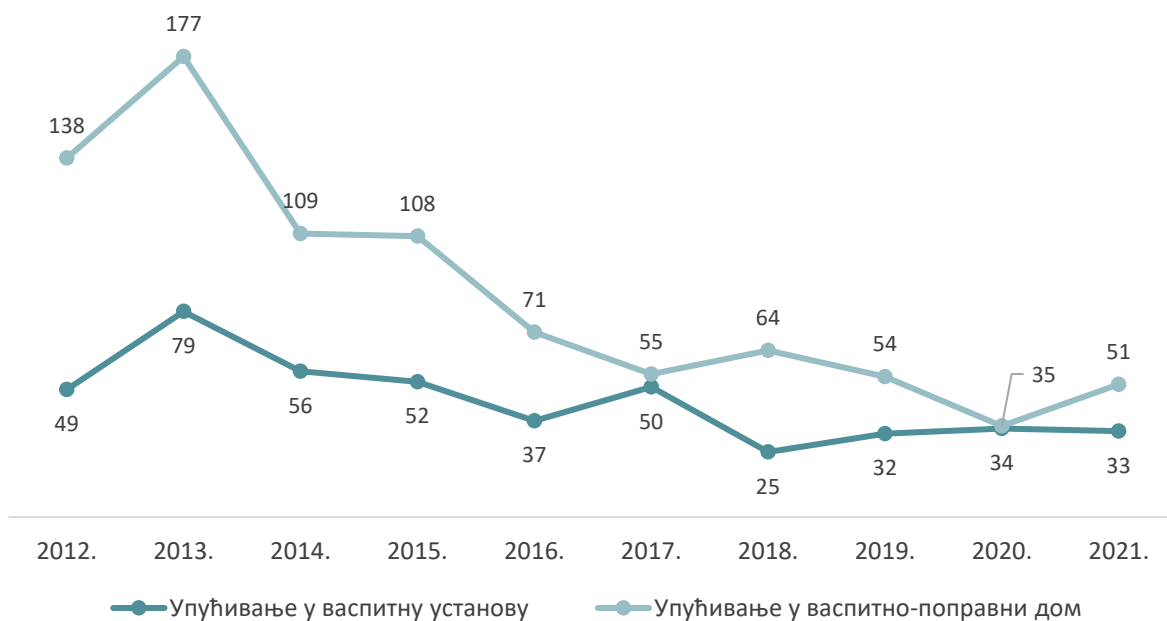
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.10 - Васпитне мере посебне обавезе изречене у току године, 2012 – 2021.

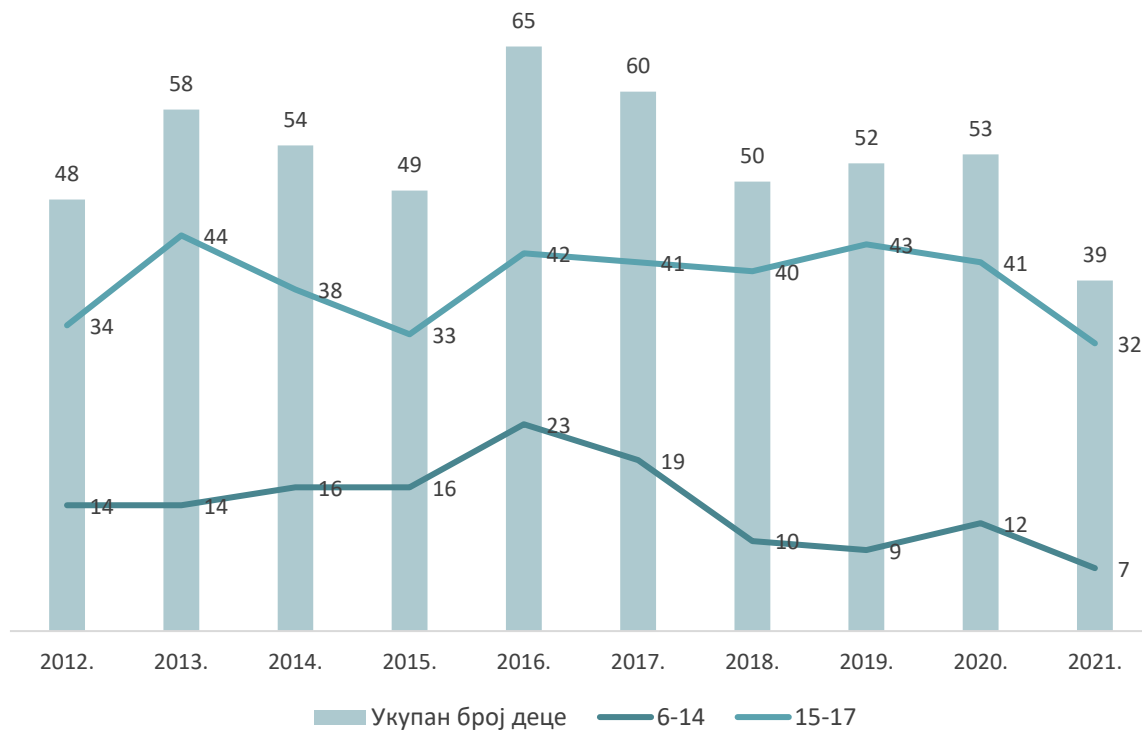
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.11 - Заводске васпитне мере изречене у току године, 2012 – 2021.

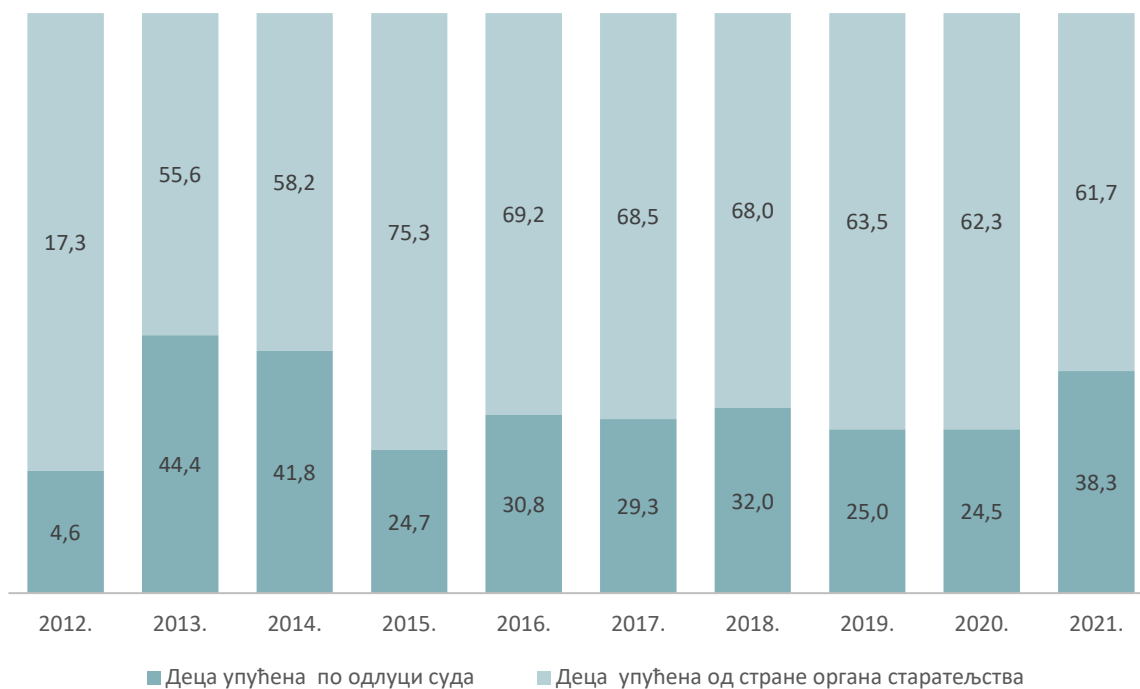
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.12 - Малолетници на смештају у установама за васпитање деце и младих према узрасту, 2012 – 2021.

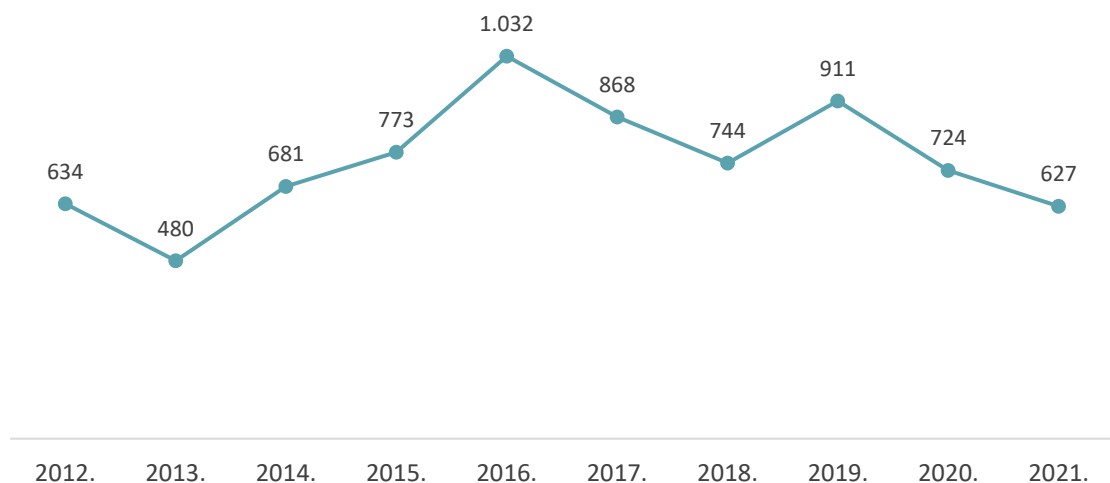
Извор: Извештаји установа за васпитање деце и омладине

Графикон 4.13 - Малолетници на смештају у установама за васпитање деце и младих према начину упућивања, 2012 – 2021. (%)

Извор: Извештаји установа за васпитање деце и омладине

Графикон 4.14 - Васпитни налози изречени у току године, 2012 – 2021.

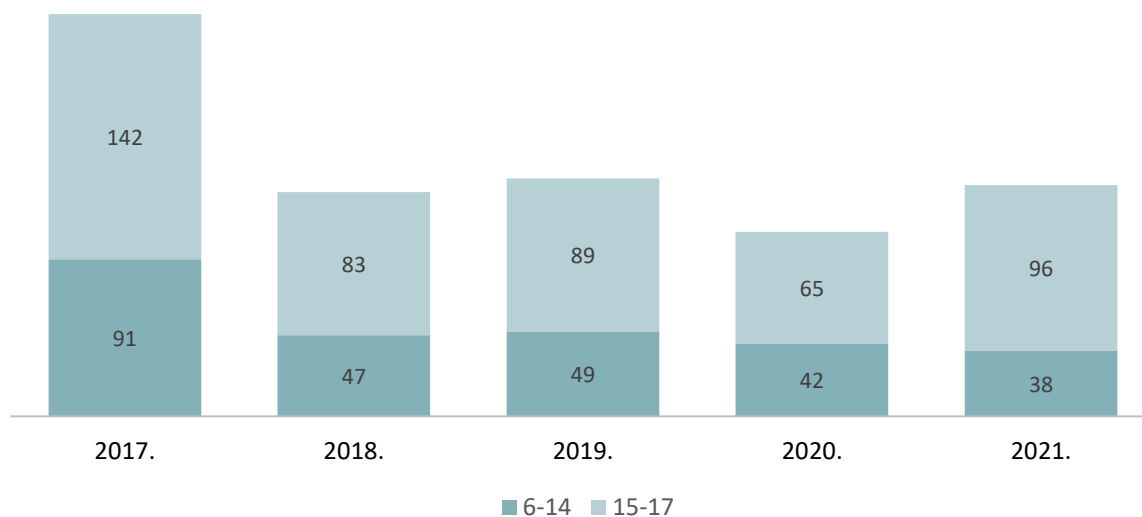
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.15 - Васпитни налози изречени у току године, 2021.

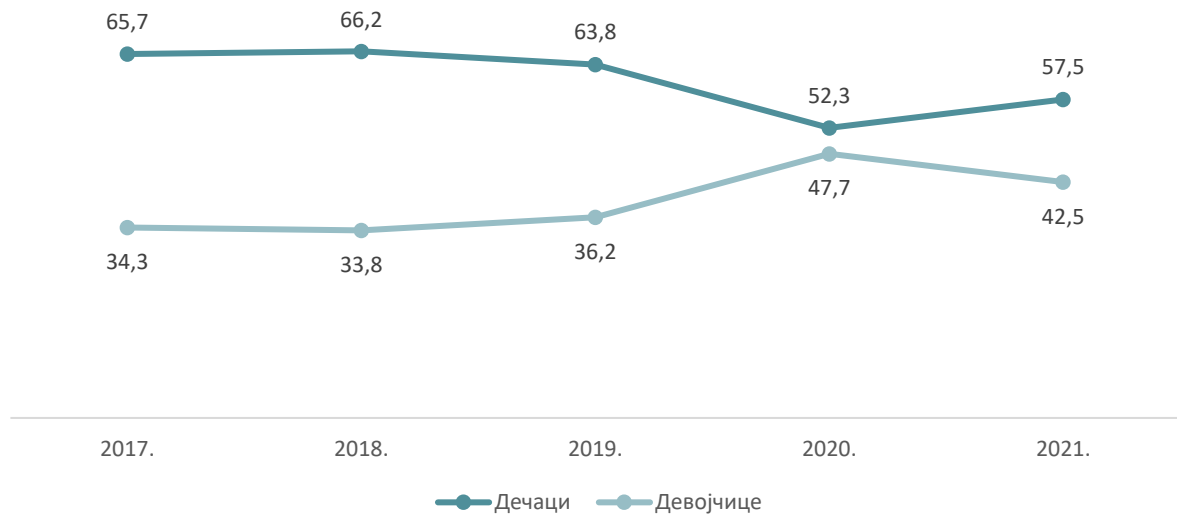
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.16 - Малолетници са проблемима у понашању корисници услуге дневног боравка које пружају лиценцирани пружаоци према узрасту, 2017 - 2021.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 4.17 - Малолетници са проблемима у понашању корисници услуге дневног боравка које пружају лиценцирани пружаоци према полној структури, 2017 – 2021. (%)

Извор: Извештаји ЛПЛУ

ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ

Породице у кризи су породице које због сиромаштва, незапослености, необразованости, инвалидитета или болести, сметњи у развоју, проблема у понашању деце, поремећених породичних односа, недостатака или неадекватне социјалне мреже и других разлога, нису у стању да обезбеде адекватне услове за безбедан развој детета.

Карактеристике породица у кризи и одговори на њихове потребе мерени су и представљени преко појединца као корисника система СЗ (детета или родитеља). Породице које по својим карактеристикама припадају у корисничку групу породица у кризи су:

- Породице са поремећеним породичним односима - хетерогена група породица у којима су односи поремећени из различитих разлога,
- Породице у којима се родитељи споре око вршења родитељског права,
- Породице у којима је најбољи интерес детета угрожен или права и безбедност деце нису довољно осигурани.

Ове породице постају корисници ЦСР на различите начине: путем пријава које могу упутити чланови породице, институције из различитих система, грађани или ЦСР по службеној дужности⁵⁵.

Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права - Закон о социјалној заштити препознаје групу деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права, односно:

- 1) деца чији су родитељи у поступку развода брака, односно у спору око вршења родитељског права
- 2) деца чији родитељи након развода брака споре око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи,
- 3) деца чији родитељи се споре око издржавања.

Лишавање родитељског права - Према Породичном закону родитељ може бити потпуно или делимично лишен родитељског права. До потпуног лишења родитељског права долази када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права. До делимичног лишења родитељског права долази уколико родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права.

Надзор над вршењем родитељског права

Превентивни надзор над вршењем родитељског права обавља орган старатељства када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право у циљу заштите интереса детета (обухвата поступке одређивања личног имена, располагања имовином, итд).

Корективни надзор над вршењем родитељског права обавља орган старатељства када је интерес детета у билошкој породици угрожен, а процењује се да постоји капацитет породице да се постигне позитивна промена и унапреде родитељске компетенције, односно да се одговори на потребе детета на примеренији начин.

Мере корективног надзора су:

- Упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељског права
- Упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима
- Захтев родитељима да положи рачун о управљању имовином детета

⁵⁵ ЦСР не воде посебну евиденцију о овим породицама, а подаци се региструју преко евидентиране деце чији је интерес угрожен из различитих разлога

Саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге пружају се као вид помоћи појединцима и породицама које су у кризи ради унапређивања породичних односа, превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и продуктиван живот у друштву.

Саветодавно усмеравање је активност стручног радника у ЦСР која се у оквиру редовног рада са корисником спроводи без упућивања на посебну услугу.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2021. години на евиденцији ЦСР је 27.815 деце чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права што је за 5,1% више него у 2020. години. Од укупног броја деце на евиденцији ЦСР, удео деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права у 2021. години износио је 15,4% и континуирано је висок у десетогодишњем периоду са просеком од 13,8% (Графикон 5.1).
- У 2021. години стопа деце чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права у систему социјалне заштите износи 2.330,3 (Графикон 5.2) што представља повећање од 5,6% у односу на 2020. годину и повећање од 17,7% у односу на 2012. годину.
- У односу на врсту поступака у којима је ЦСР на захтев суда одлучивао о заштити права детета, континуирано доминирају поступци који се тичу вршења родитељског права⁵⁶ (Табела 5.1).
- Укупан број деце за које је ЦСР спроводио поступке за вршење родитељског права у 2021. години износи 19.643, што представља смањење од 3,5% у односу на претходну годину, а у односу на 2017. годину смањење од 14,5% (Графикон 5.3). Доминирају деца за чије родитеље је ЦСР реализовао процену за вршење родитељског права, њихов просечан удео је стабилан у петогодишњем периоду и износи 75,3%.
- У 2021. години ЦСР су покренули 367 поступака за лишење родитељског права за укупно 524 деце, и нема значајних промена у посматраном петогодишњем периоду⁵⁷ (Графикон 5.4)
- У 2021. години ЦСР су донели укупно 1.100 решења о мерама надзора над вршењем родитељског права (Графикон 5.5). У односу на 2020. годину, укупан број мера надзора над вршењем родитељског права мањи је за 13,1%, а према врстама надзора – бележи се смањење за 23,5% код мера превентивног надзора а повећање од 10,6% за мере корективног надзора. Посматрано у петогодишњем периоду забележено је смањење мера превентивног надзора за 32,2%, а мера корективног надзора за 15,8%.
- У 2021. години ЦСР су донели 427 мера корективног надзора над вршењем родитељског права за укупно 617 деце што је за 8,1% више деце него у 2020. години. Према врсти мера корективног надзора, у односу на 2020. годину, најзначајније је

⁵⁶Мерено бројем налаза која ЦСР доставља суду

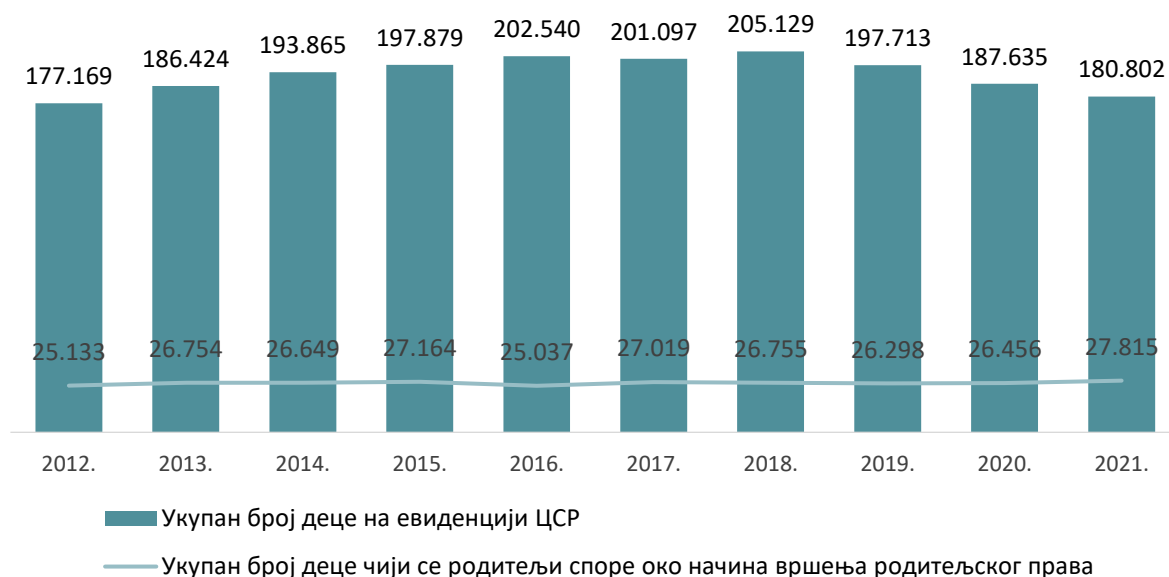
⁵⁷Подаци из 2020. године се могу објаснити измењеним условима рада у ЦСР услед рестриктивних мера због пандемије КОВИД-19

повећање броја деце од чијих родитеља је захтевано да положи рачун о управљању имовином детета – за 80,2%. У односу на 2017. годину, за две мере корективног надзора забележен је тренд смањења: упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или у установу специјализовану за посредовање у породичним односима за 49,5% и упозорење родитељима о недостацима у вршењу родитељских права за 26,4%, док је број захтева родитељима да положи рачун о управљању имовином детета порастао за 154,8% (Графикон 5.6).

- У 2021. години водитељи случаја су применили саветодавно усмеравање у 92.340 случајева што је за 0,7% више него у 2020. години. Као и у посматраном петогодишњем периоду, и у 2021. години највећи број интервенција, 63.189 или 68,4%, је пружено корисницима којима је неопходна помоћ у циљу савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварању услова за задовољавање основних животних потреба. Значајно мање интервенција, 16,5% се односило на помоћ у сређивању брачних и породичних односа, те помоћ у васпитању и развојним проблемима деце са 15% (Графикон 5.7).

- У 2021. години 3.475 деце је упућено на коришћење на саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге⁵⁸ што је за 13,3% више деце него у 2020. години (Графикон 5.8). Број упута за децу представља 32,6% од укупног броја упута за саветодавне услуге и нешто је изнад просека у петогодишњем периоду. У односу на 2017. годину, бележи се смањење од 15,4% у укупном броју упућивања свих старосних категорија корисника на саветодавне услуге, код деце то смањење износи 5%.

Графикон 5.1 - Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права, 2012 – 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

⁵⁸ Саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге су интензивне услуге подршке породици која је у кризи; саветовање и подршка родитеља, хранитеља и усвојитеља; подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју; одржавање породичних односа и поновно спајање породице; саветовање и подршка у случајевима насиља; породична терапија; медијација; СОС телефони; активација и друге саветодавне и едукативне услуге и активности (Члан 40 Закона о социјалној заштити, "Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

Графикон 5.2 – Стопа деце чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права у систему социјалне заштите, 2012 – 2021. (на 100.000 деце у популацији РС)

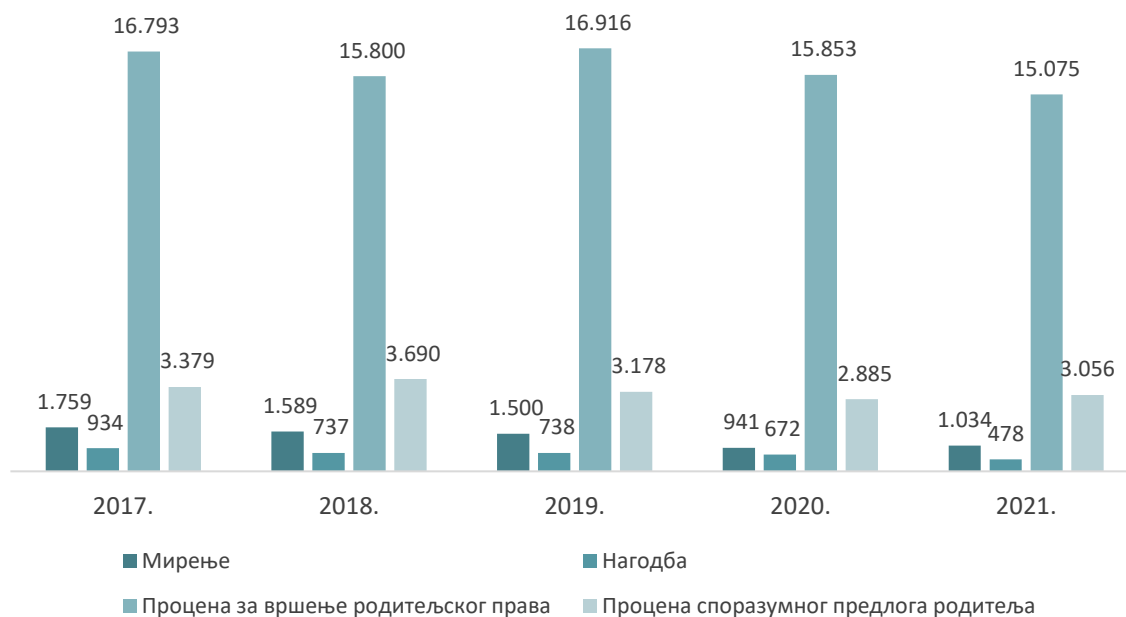
Извор: РЗС – Процене становништва, Извештаји ЦСР

Табела 5.1 - Деца у поступцима у којима је ЦСР на захтев суда одлучивао о заштити права детета, 2017 - 2021.

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Вршење родитељског права	17.681	17.921	17.508	15.688	16.640
Регулисање личног односа детета и родитеља	3.526	4.063	4.100	3.756	3.207
Извршни поступак у регулисању виђања детета и родитеља	640	591	571	488	442
Изддржавање детета	1.266	1.207	1.455	942	1.030
Лишење родитељског права	727	777	838	606	625
Кривични поступак против родитеља због занемаривања и злостављања детета	334	309	207	127	171
Прекршајни поступак	602	600	577	541	254
Поступак за заштиту права детета	502	458	408	429	469

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.3 - Деца из породица према којима је ЦСР спроводио поступке за вршење родитељског права, 2017 - 2021.

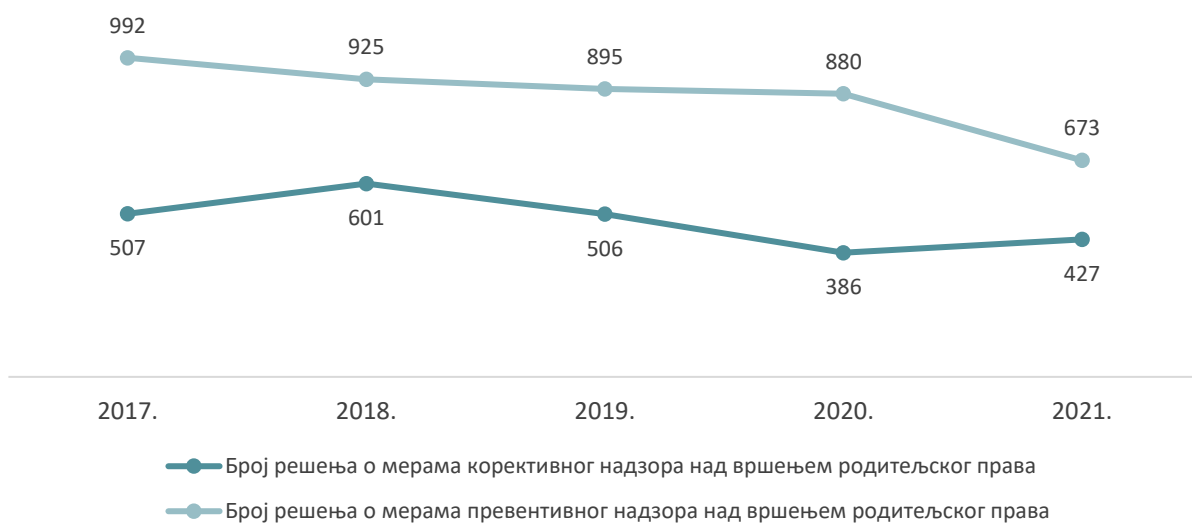
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.4 - Деца за чије је родитеље покренут поступак лишења родитељског права, 2017 - 2021.

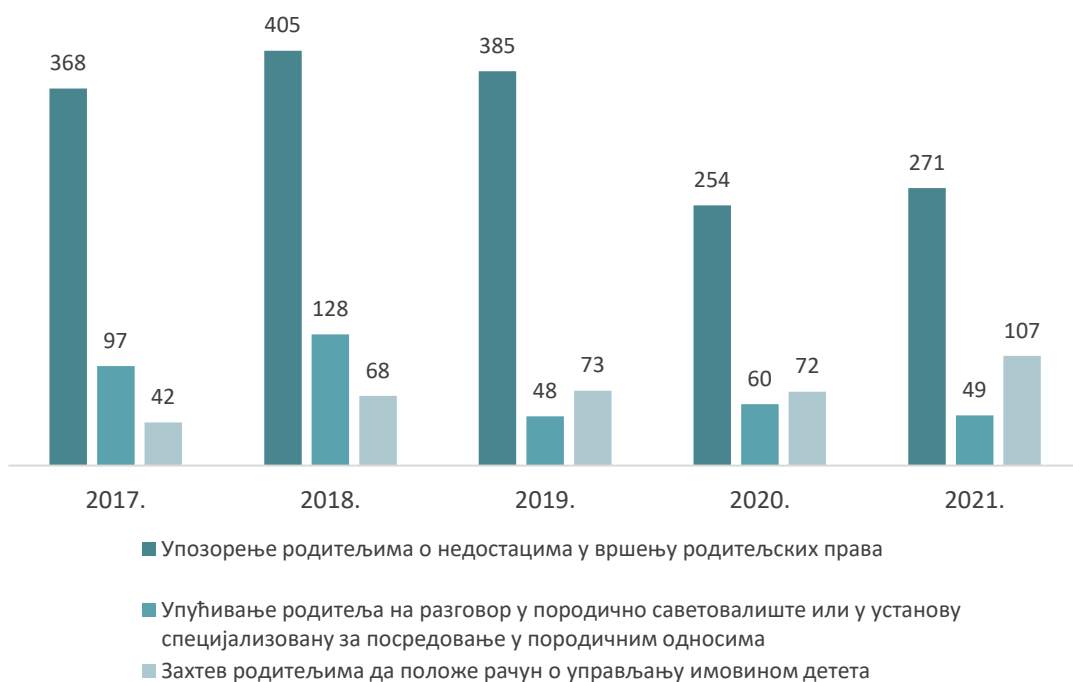
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.5 - Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2017 – 2021.

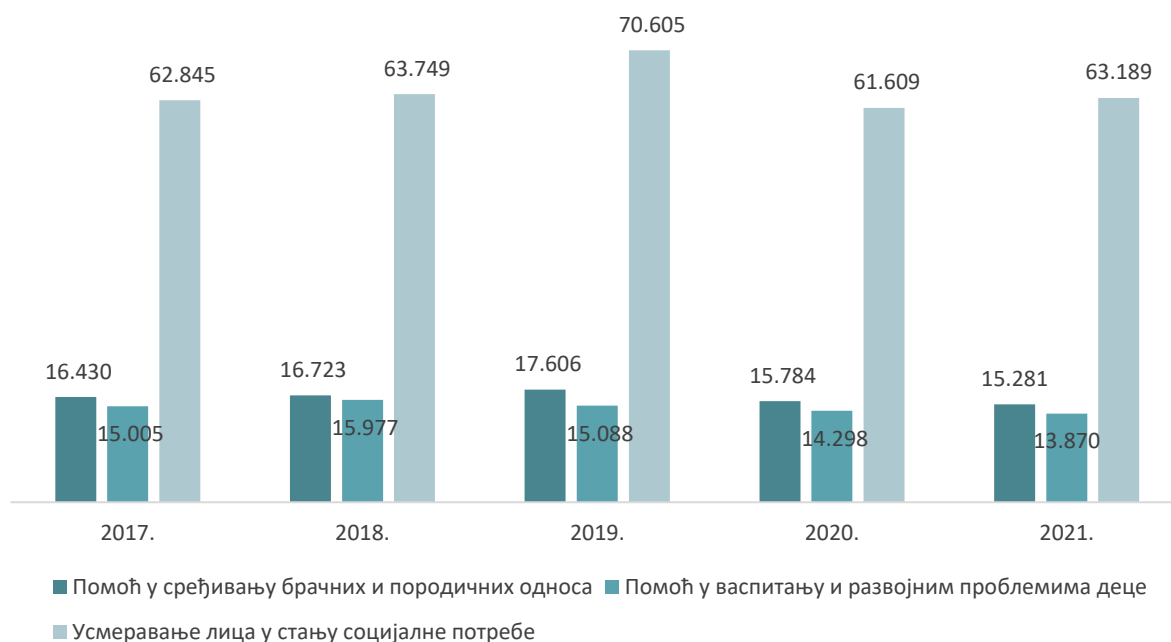
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.6 - Мере корективног надзора над вршењем родитељског права, 2017 - 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.7 - Број случајева код којих је примењено саветодавно усмеравање од стране водитеља случаја, 2017 - 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.8 - Упућивање деце на саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге, 2017 – 2021.

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Деца са сметњама у развоју су корисници услуга социјалне заштите ако имају сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке), а њихове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице⁵⁹.

Сагледавање положаја и потреба деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције деце са сметњама у развоју, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом као последицом ових недостатака.

Деца са сметњама у развоју (и њихови родитељи) у систему социјалне заштите користе различите услуге и права^{60 61}: право на увећани дечји додатак⁶², право на посебну новчану накнаду⁶³, право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом⁶⁴ и накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета⁶⁵.

На основу постојеће евиденције о деци са сметњама у развоју унутар система социјалне заштите, извештајем ће бити приказана деца са сметњама у развоју која остварују следећа права и услуге:

- додатак за помоћ и негу другог лица, увећани додатак за помоћ и негу другог лица
- услуге смештаја (домски смештај, породични смештај, смештај у прихватилиште, предах смештај)
- дневне услуге у заједници (дневни боравак, помоћ у кући, лични пратилац)

Право на додатак за помоћ и негу другог лица (основни и увећани) има лице коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању, неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе⁶⁶.

Услуге смештаја - Деца са сметњама могу да буду смештена у следеће услуге смештаја:

- **Породични смештај – хранитељство** је мера заштите детета без родитељског старања или детета са родитељским старањем које привремено не може да живи са својим

⁵⁹ Члан 41 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶⁰ Домски и породични смештај, смештај у прихватилиште, новчана социјална помоћ, једнократне новчане помоћи, спорови око вршења родитељског права, подршка деци са проблемима у понашању, подршка жртвама занемаривања и насиља, итд.

⁶¹ Подаци о остваривању ових права приказани су у поглављу «Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије»

⁶² Члан 26 и 31 Закона о финансијској подршци породици с децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁶³ Чан 94 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶⁴ Члан 35 Закона о финансијској подршци породици са децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁶⁵ члан 35 Закона о финансијској подршци породици са децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁶⁶ члан 92 и 93 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

родитељима. Детету на хранитељству обезбеђује се, адекватна хранитељска породица у складу са његовим специфичним потребама и остваривањем најбољег интереса.

- **Сроднички смештај** подразумева ситуације када дете живи са сродником који је и законски старатељ детета, без формалног хранитељског аранжмана.
- **Услуге домског смештаја** пружају се деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице нити кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, до повратка детета или младе особе у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојења или осамостаљивања.
- **Предах** је услуга смештаја која се пружа најдуже 45 дана у току календарске године, с тим што може трајати најдуже 20 дана у континуитету, деци и младима са сметњама у развоју узраста од пет до 26 година живота.

Дневне услуге у заједници⁶⁷ приказане у овом извештају, а које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу намењене деци са сметњама у развоју су:

- Услуге **дневног борава** доступне су различитим циљним групама, укључујући децу са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором и подршком у одржању и развијању потенцијала, на начин који не омета њихово школовање⁶⁸.
- Услуге **помоћи у кући** доступне су деци која имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива⁶⁹.
- **Лични пратилац** доступан је детету са инвалидитетом односно са сметњама у развоју, коме је потребна подршка за задовољавање основних потреба у свакодневном животу у области кретања, одржавања личне хигијене, храњења, облачења и комуникације са другима, под условом да је укључено у васпитно-образовну установу, односно школу, до краја редовног школовања, укључујући завршетак средње школе⁷⁰.

Преглед најважнијих запажања:

- У току 2021. године на евиденцији ЦСР је 11.914 деце са сметњама у развоју, 10,4% више него пре пет година а 6,3% више него у 2020. години. Удео деце са сметњама у развоју у укупном броју деце на евиденцији ЦСР у 2021. години износи 6,6%, што је на нивоу петогодишњег просека који износи 5,8% (Графикон 6.1).
- У полној структури деце са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР у 2021. години веће је учешће дечака са 61%, што је наставак тренда присутног у протеклих пет година са просечним учешћем дечака од 60,2% (Графикон 6.2).
- У старосној структури у 2021. години, као и протеклих пет година доминирају деца узраста 6 - 14 година са 56,1%. Учешће деце до три године је 4,4% (Графикон 6.3).

⁶⁷ У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге

⁶⁸ Члан 68 и 69 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁶⁹ Члан 73 и 74 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁷⁰ Члан 83 и 84 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

- Према врстама сметњи у развоју на евиденцији ЦСР у 2021. години доминирају деца са телесним инвалидитетом са 43,3% (Графикон 6.4)⁷¹. У периоду 2017 – 2021. године забележен је тренд раста броја деце са первазивним развојним поремећајем који се увећао за 61%, у односу на 2020. годину повећање износи 24,9%.
- Основни додаток за помоћ и негу другог лица у 2021. години користи 4.485 деце са сметњама у развоју, а увећани 4.334 детета. У односу на 2020. годину, број деце корисника основног додатка за помоћ и негу другог лица повећан је за 2,7% а увећаног додатка за 3,1%. (Графикон 6.5).
- У 2021. години на смештају у установама је 397 деце са сметњама у развоју (Графикон 6.6) што је за 8,5% мање него у 2020. години. Деца са сметњама имају удео од 71,3% у укупном броју деце на домском смештају, што је на нивоу петогодишњег просека који износи 73,4%.⁷²
- У 2021. години услугу дневног боравка лиценцираних пружалаца користи 259 деце што је за 7,2% мање него у 2020. години (Графикон 6.7). Удео деце у укупном броју корисника услуге дневног боравка за особе са инвалидитетом у 2021. години износи 16,4% што је испод петогодишњег просека који износи 18,6%. Највише је деце основношколског узраста, од 6 до 14 година, која чине 59,1%, а најмање је деце млађе од пет година са уделом од 3,5%.
- Услугу личног пратиоца коју пружају лиценцирани пружаоци у 2021. години користи 2.582 деце и 178 младих, што је повећање од 33,6% у односу на 2020. годину. Број деце је у протеклих пет година порастао за 349,9% што је последица повећања броја пружалаца услуге (Графикон 6.8). Деца која користе услугу личног пратиоца су у 78% случајева основношколског узраста (Графикон 6.9), са доминантним учешћем дечака од 68%.
- У 2021. години услугу помоћи у кући коју пружају лиценцирани пружаоци користи 103 деце што је за 9,6% више него у 2020. години. Посматрано у петогодишњем периоду, деца у просеку имају удео од само 0,7% у укупном броју корисника услуге помоћи у кући (Графикон 6.10). Од 96 пружалаца који су 2021. године пружали услугу, 15 односно 15,6% пружалаца је пружало услугу и деци. Деца корисници услуге су и 2021. године доминантно основношколског узраста – 59,2% са већим учешћем дечака, 67,0% (Графикон 6.11).
- Услугу предаха које пружају лиценцирани пружаоци у 2021. години користи 26 деце са сметњама у развоју, што је 18,3% од укупног броја корисника. Услугу је пружао само

⁷¹ Структура деце према врсти сметње у развоју или инвалидитета на евиденцији ЦСР разликује се од података из других извора. На пример, према извештају Интерресорне комисије из 2019. године доминирају деца са интелектуалним сметњама са 27%. Удео деце са сметњама из спектра аутизма, са дефицитом пажње и хиперактивношћу је 16%, а деце са вишеструким сметњама 15%. Удео деце са телесним инвалидитетом је 10% (Извор: СКГО 2020, необјављен извештај).

⁷² Детаљније о карактеристикама деце са сметњама у развоју у домском смештају доступни су у Извештају о раду установа за смештај деце и младих, на сајту РЗСЗ: <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2351/izvestaj-o-rad-u-ustanova-za-decu-i-mlade-2021.pdf>

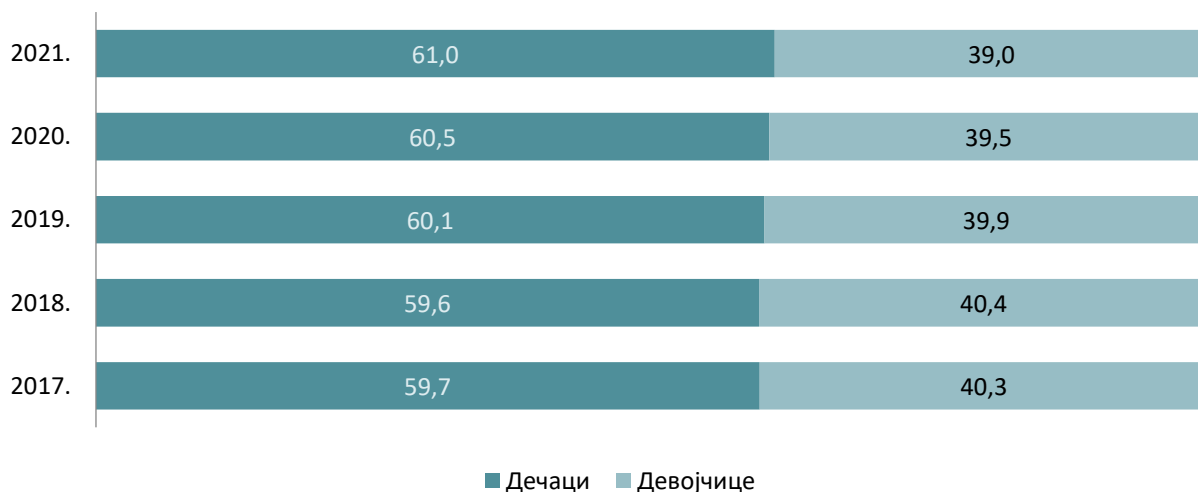
један од укупно три лиценцирана пружаоца. У полној структури корисника доминирају дечаци са 65,4%, а у узрасној структури деца од 15 до 17 година са 53,8%.

Графикон 6.1 - Деца са сметњама у развоју у односу на укупан број деце на евиденцији ЦСР, 2017 – 2021.

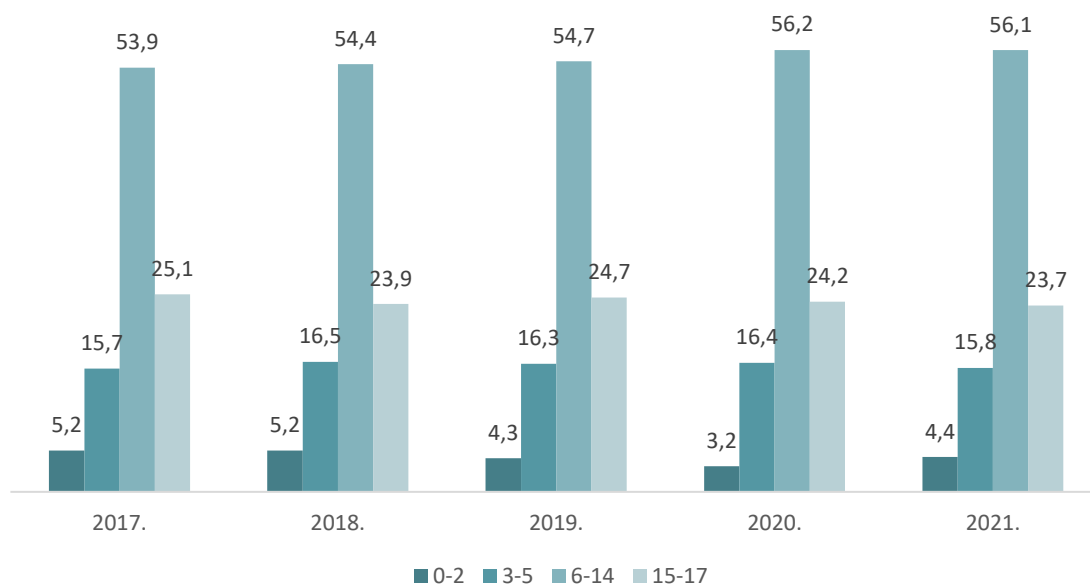
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.2 - Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према полу, 2017 – 2021. (%)

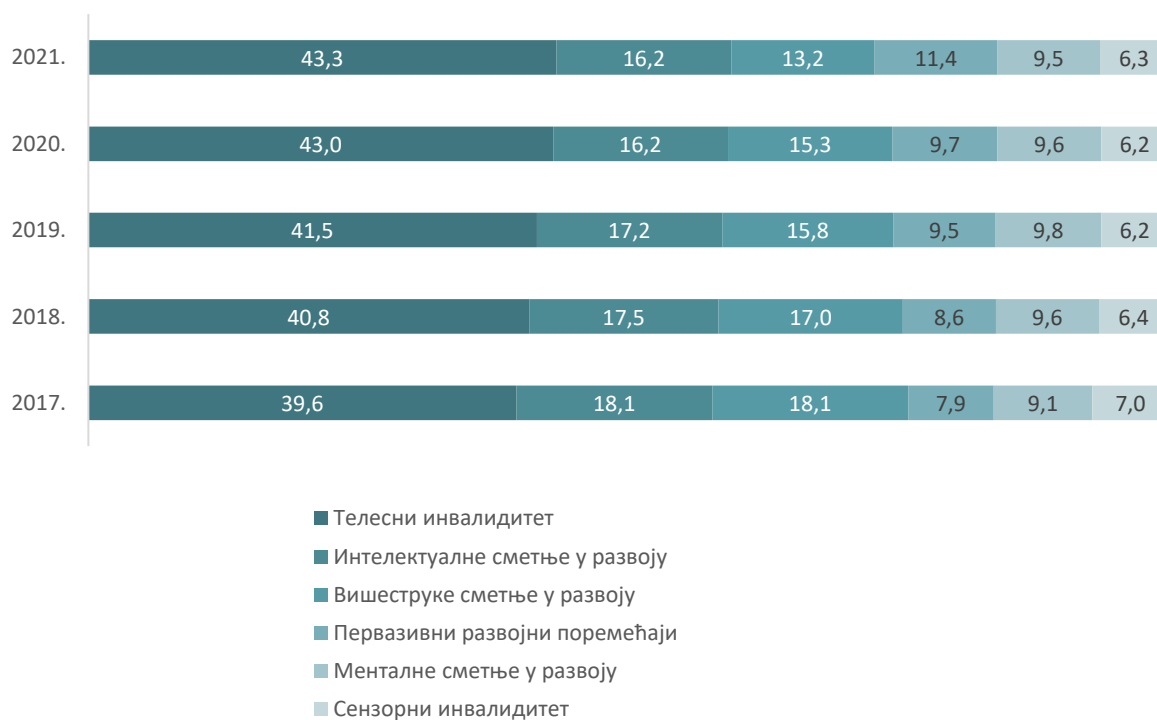
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.3 - Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према узрасту, 2017 – 2021. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.4 - Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према врсти сметњи, 2017-2021. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.5 - Деца корисници основног и увећаног додатка за помоћ и негу другог лица, 2012 – 2021.

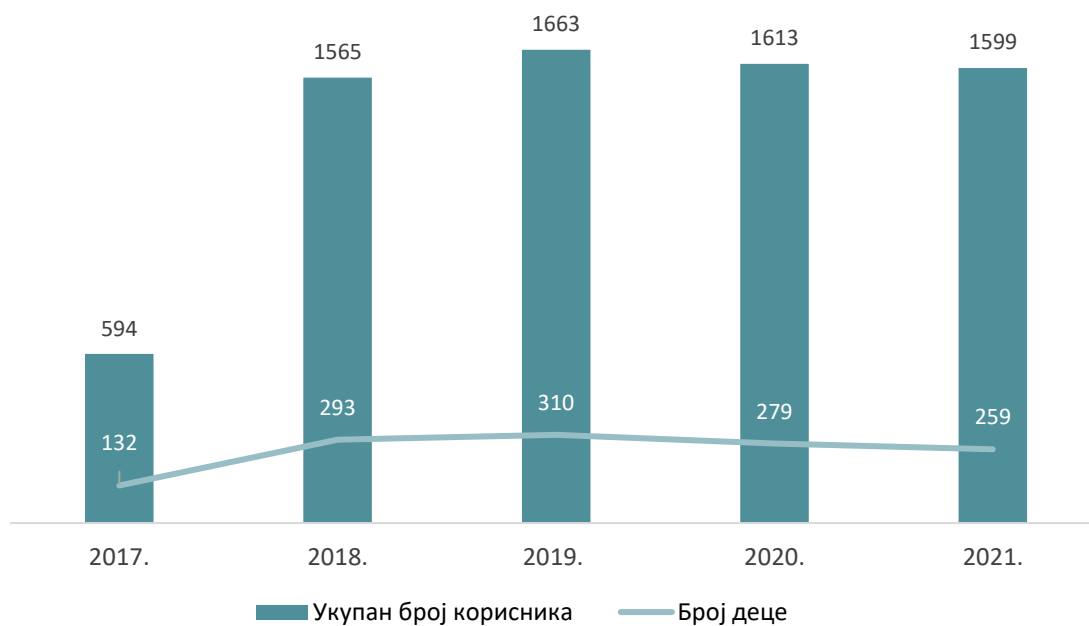
Извор: МРЗБСП

Графикон 6.6 - Деца са сметњама у развоју на домском смештају у односу на укупан број деце на смештају, 2017 – 2021.

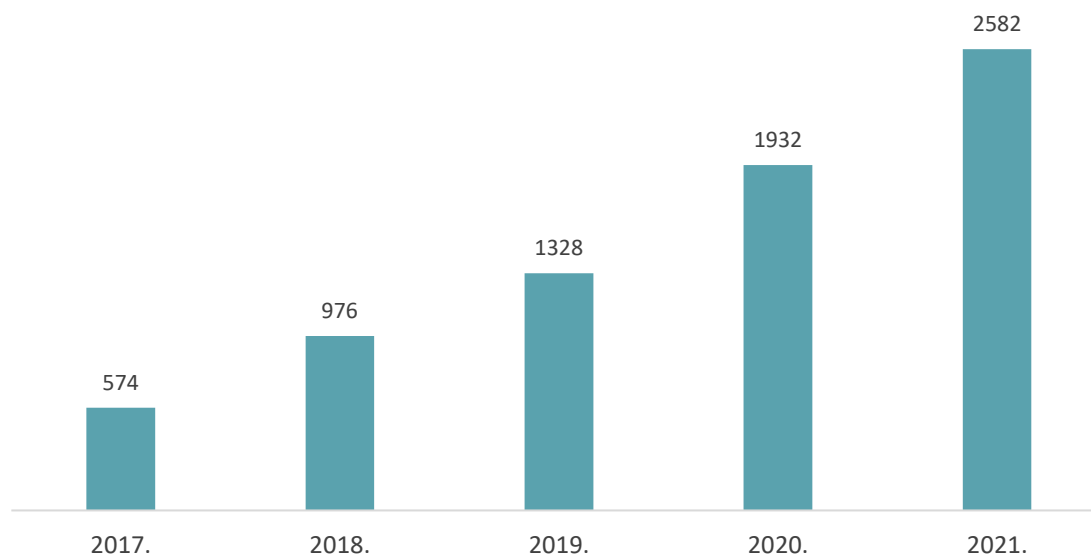
Извор: Извештаји свих установа за смештај, МРЗБСП

Графикон 6.7 - Деца са сметњама у развоју која користе услуге дневног боравка које пружају лиценцирани пружаоци у односу на укупан број корисника, 2017- 2021.

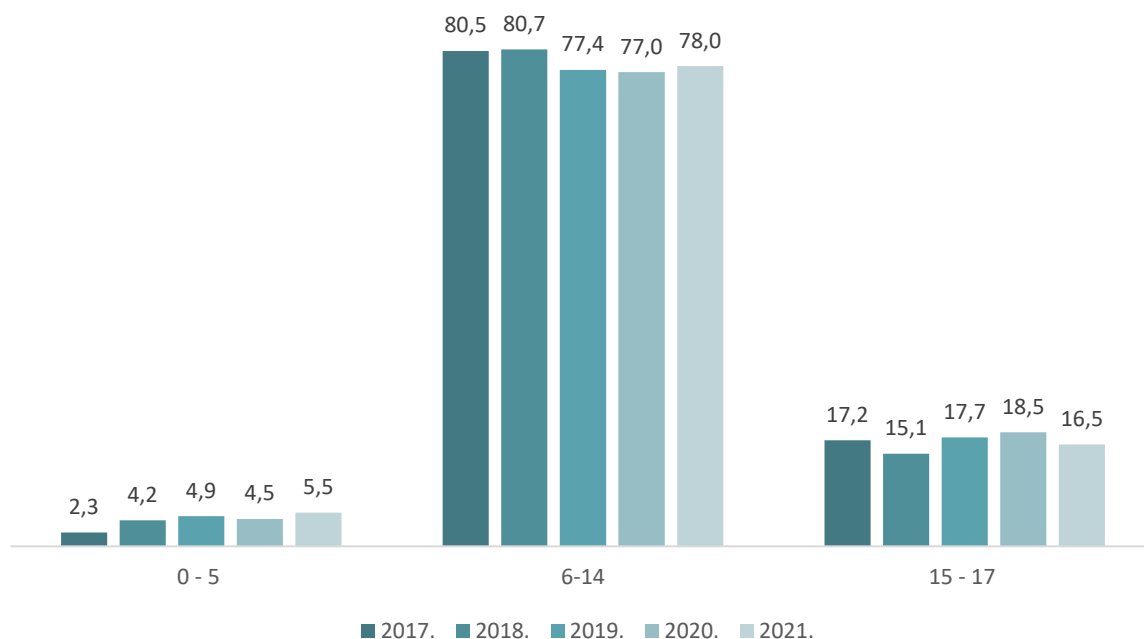
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.8 - Деца са сметњама у развоју која користе услугу лични пратилац које пружају лиценцирани пружаоци, 2017 – 2021.

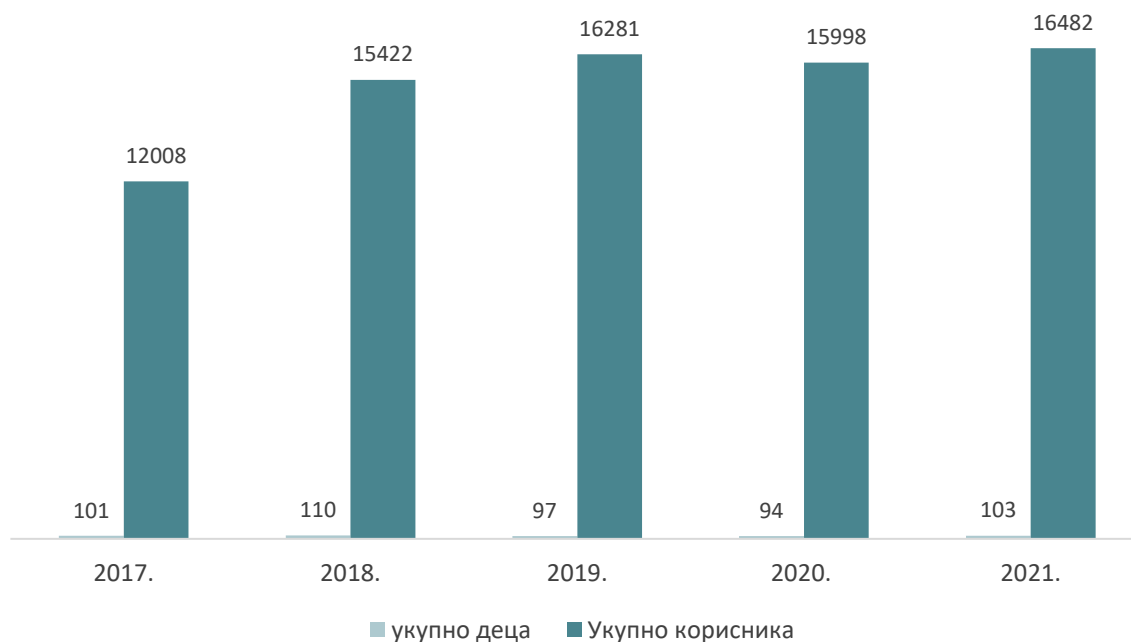
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.9 - Деца са сметњама у развоју која користе услугу лични пратилац које пружају лиценцирани пружаоци према узрасту, 2017 – 2021. (%)

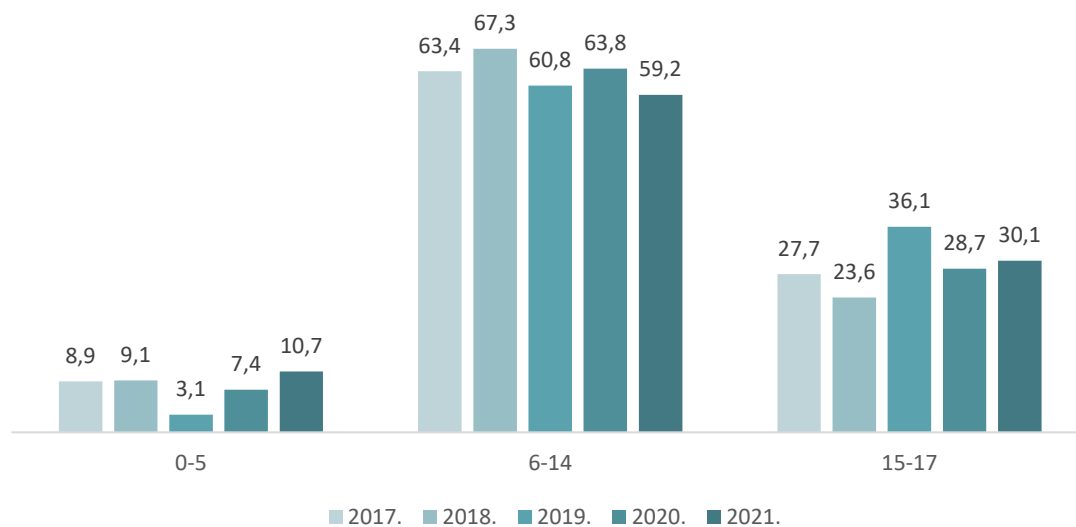
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.10 - Деца са сметњама у развоју која користе услугу помоћ у кући које пружају лиценцирани пружаоци у односу на укупан број корисника услуге, 2017 - 2021.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.11 - Деца са сметњама у развоју која користе услугу помоћ у кући које пружају лиценцирани пружаоци према узрасту, 2017 - 2021.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА

Корисник права или услуга социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или одржи квалитет живота или нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора.

Новчана социјална помоћ (НСП) - Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварује приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног законом⁷³. Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица:

1) ако нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара;

2) ако појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекао период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбеђивати помоћ у смислу овог закона;

3) ако појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;

4) ако појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању (чл. 82, Закон о социјалној заштити).

Појединац који није способан за рад, односно породица чији сви чланови нису способни за рад и једнородитељска породица имају право на увећану новчану социјалну помоћ⁷⁴ под условима предвиђеним овим законом.

Дечији додатак остварује један од родитеља који непосредно брине о детету, који је држављанин Републике Србије и има пребивалиште у Републици Србији или страни држављанин који има статус стално настањеног странца у Републици Србији за прво, друго, треће и четврто дете по реду рођења у породици, од дана поднетог захтева, под условима предвиђеним овим законом⁷⁵. Право на увећани дечији додатак, под условима предвиђеним овим законом, имају једнородитељске породице и старатељи и родитељи детета са сметњама у развоју и детета са инвалидитетом за које постоји мишљење Комисије, а које не користи услуге смештаја.

Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу кориснике новчане социјалне помоћи - Деца предшколског узраста корисника новчане социјалне помоћи имају право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства

⁷³Закон о социјалној заштити – члан 81 ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁷⁴Закон о социјалној заштити – члан 85 ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁷⁵Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр.113 од 17.децембра 2017. и 50 од 29.јуна 2018.) – члан 26

надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе.⁷⁶

Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица Деца предшколског узраста из материјално угрожених породица, као и деца без родитељског старања, деца са сметњама у развоју и деца са инвалидитетом која нису остварила право у складу са чл. 34, 35 и 36. Закона имају, у зависности од материјалног положаја породице, право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији.⁷⁷

Једнократна помоћ је помоћ која се обезбеђује лицу које се изненада или тренутно нађе у стању социјалне потребе, као и лицу које се упућује на домски или породични смештај, а које нема средства да обезбеди одећу, обућу и трошкове превоза неопходне за реализацију смештаја⁷⁸

Преглед најважнијих запажања:

- У 2021. години од укупно 85.330 породица које су користиле новчану социјалну помоћ, 35.906 чине породице са децом у којима је укупно 78.527 деце (Графикон 7.1). Удео породица са децом у укупном броју породица корисника НСП у 2021. години је 42,1% што је испод десетогодишњег просека који износи 45,2%.
- У 2021. години стопа деце корисника НСП у систему социјалне заштите (на 100.000 деце у популацији РС) износи 6.578,9 што представља смањење од 4,1% у односу на 2020. годину, односно смањење од 3,6% у односу на 2012. годину (Графикон 7.2).
- У 2021. години стопа породица корисника НСП у систему социјалне заштите износи 2.432,5 док стопа свих породица (са и без деце) корисника НСП у систему социјалне заштите износи 4.014,1 (Графикон 7.3). Посматрано према 2020. години, стопа породица са децом корисника НСП мања је за 8,3%, а стопа свих породица корисника НСП за 5,2%. У односу на 2012. годину, стопа свих породица корисника НСП смањила се за 9,7%, а стопа породица са децом корисника НСП за 17,4%.⁷⁹
- У 2021. години било је 73.208 деце корисника НСП што је за 7,2% мање него у 2020. години. У старосној структури корисника НСП у 2021. години удео деце је 35,8% што је на нивоу десетогодишњег просека који износи 36,5%.
- У 2021. години стопа деце корисника НСП у систему социјалне заштите износи 6.133,3 што је за 6,8% мање него у 2020. години а 10,1% мање у односу на 2012. годину (Графикон 7.4).

⁷⁶Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.) – члан 36

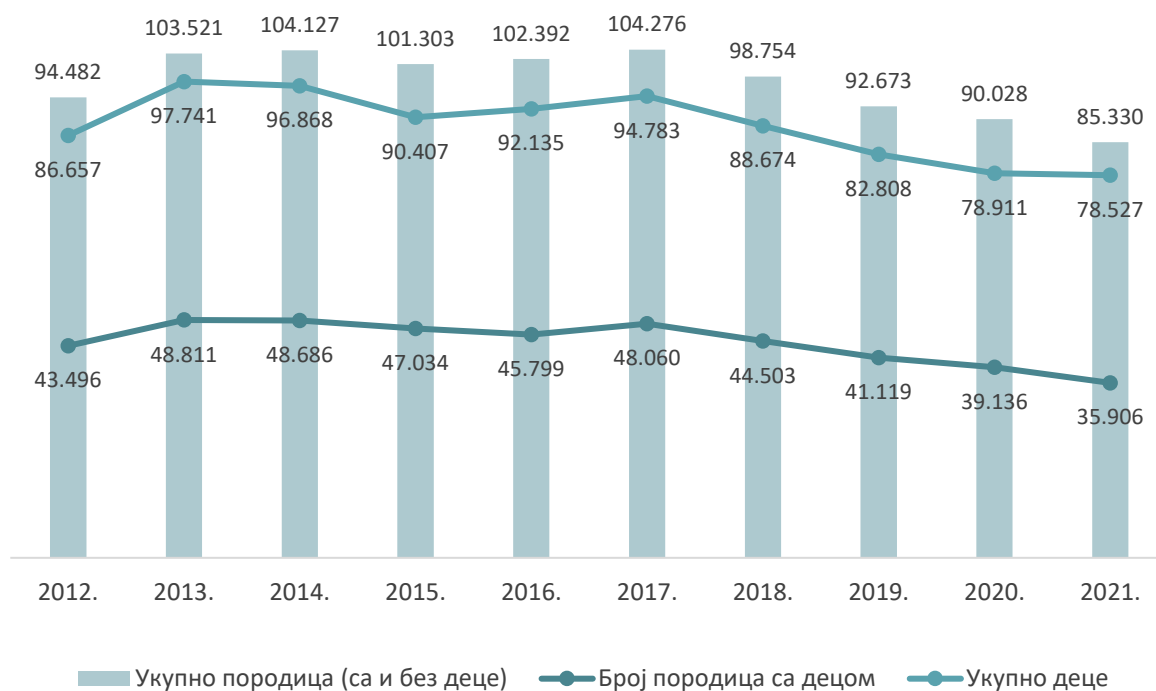
⁷⁷Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.) – члан 37. став 1. и 2.

⁷⁸Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.), члан 110

⁷⁹ Стопа је израчуната на основу броја породица у РС из Пописа становништва 2011. године

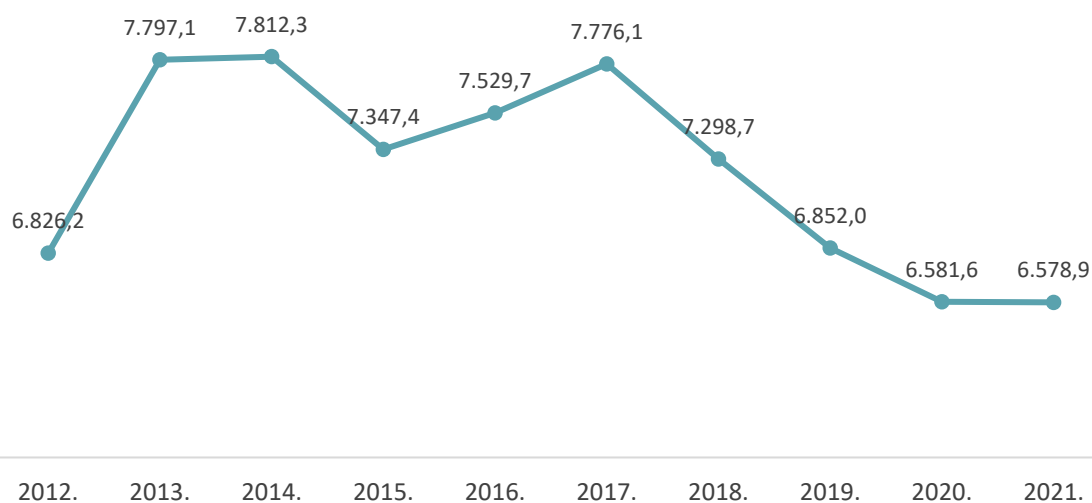
- У 2021. години 13.342 једнородитељских породица остварило је право на новчану социјалну помоћ што је за 13,1% мање него у 2020. години. У укупном броју породица са децом које примају НСП, удео једнородитељских породица у 2021. години износи 15,6%. У односу на 2012. годину број једнородитељских породица корисника НСП смањено се за 13%.
- У 2021. години право на дечији додаток остварило је 224.266 деце из 114.705 породица што је за 14,6% мање деце и за 13,3% мање породица него у 2020. години (Графикон 7.5).
- У 2021. години стопа деце корисника дечијег додатка износила је 18.788,9 док је стопа породица са децом корисника дечијег додатка износила 7.770,8 (Графикон 7.6). У поређењу са 2020. годином, стопа деце корисника мања је за 14,2%, а стопа породица са децом за 13,3%. У десетогодишњем периоду евидентира се смањење од 37,7% стопе деце корисника дечијег додатка, као и смањење од 43,6% стопе породица са децом које користе дечији додаток.

Графикон 7.1 - Број деце у породицама корисника НСП, 2012 – 2021.

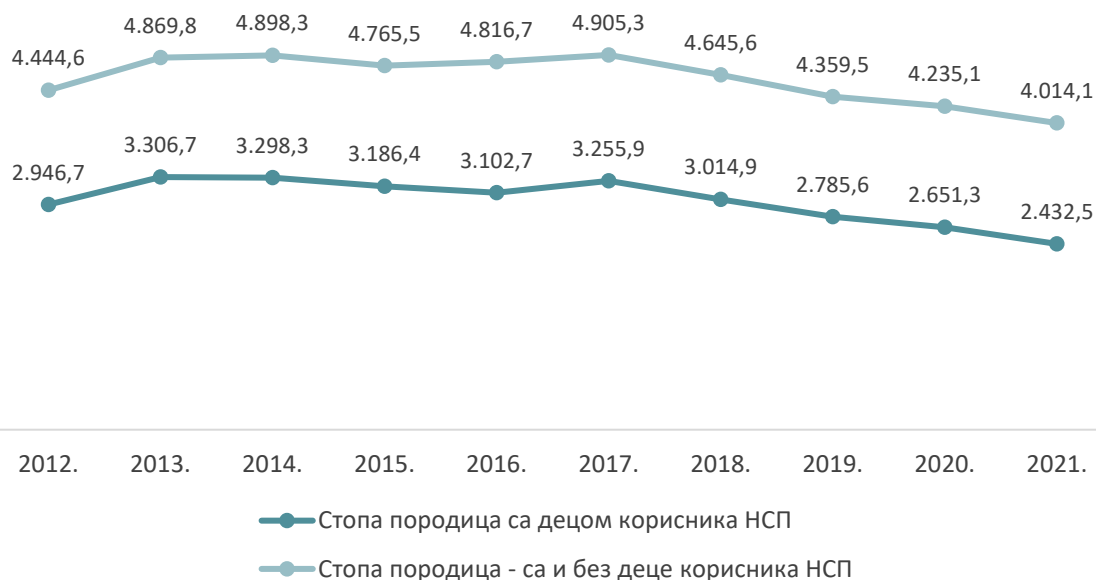
Извор: МРЗБСП

Графикон 7.2 – Стопа деце корисника НСП у систему социјалне заштите, 2012 – 2021. (на 100.000 деце у популацији РС)

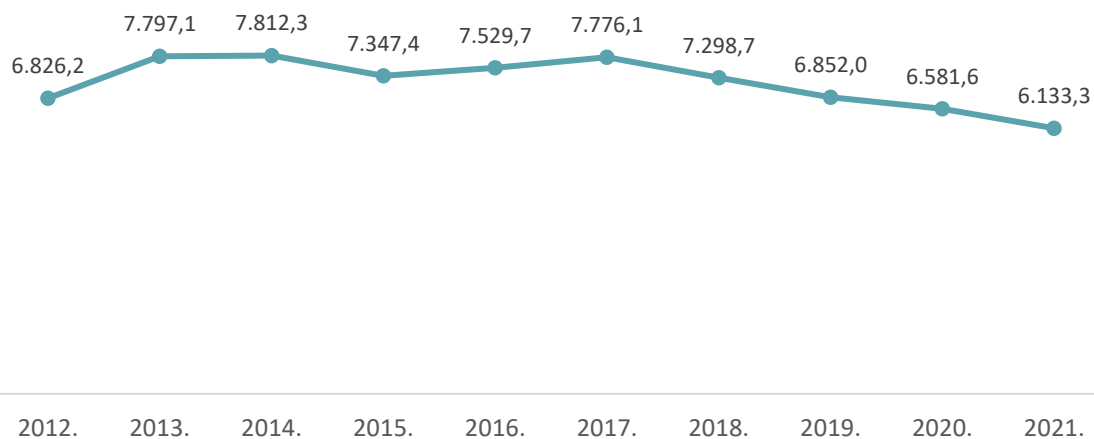
Извор: РЗС – Процене становништва, МРЗБСП

Графикон 7.3 – Стопа породица са децом корисника НСП и стопа свих породица корисника НСП у систему социјалне заштите, 2012 – 2021.

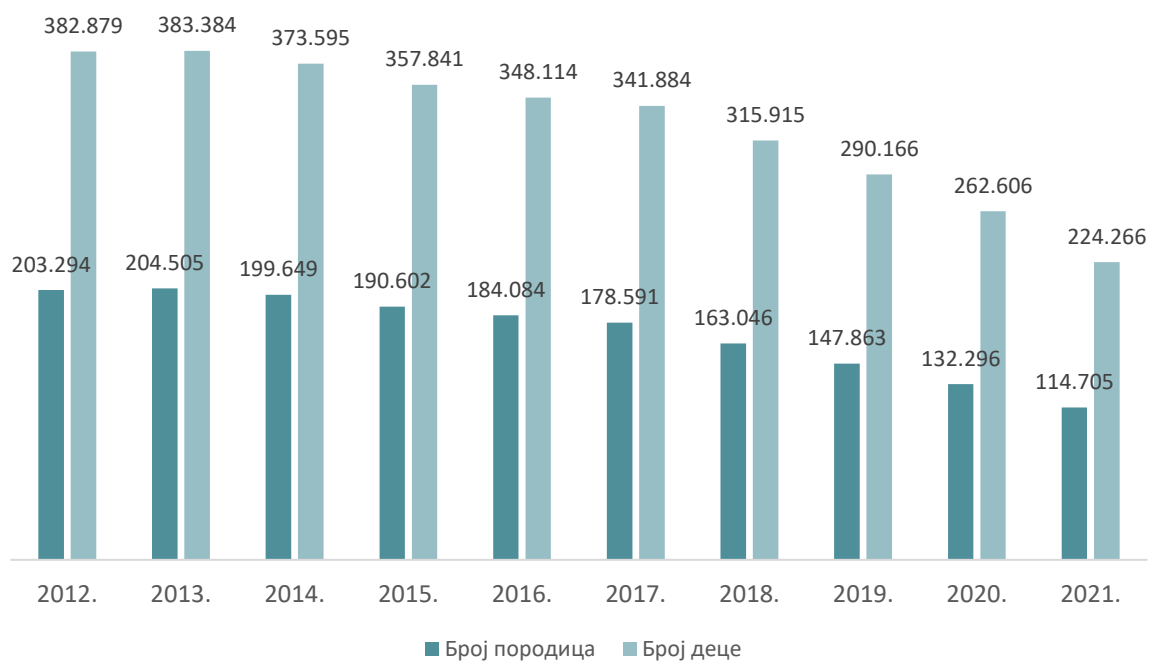
Извор: РЗС – Попис становништва 2011., МРЗБСП

Графикон 7.4 – Стопа деце корисника НСП у систему социјалне заштите, 2012 – 2021. (на 100.000 деце у популацији РС)

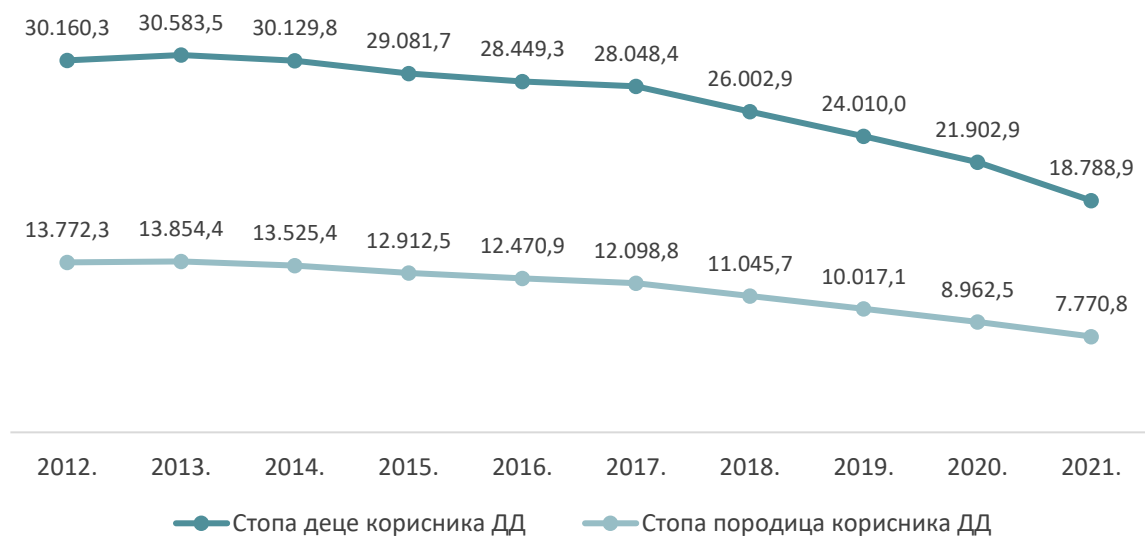
Извор: РЗС – Процене становништва, МРЗБСП

Графикон 7.5 – Број деце и породица корисника дечијег додатка, 2012 – 2021.

Извор: МРЗБСП

Графикон 7.6 – Стопа деце корисника ДД и стопа породица корисника ДД у систему социјалне заштите, 2012 – 2021.

Извор: РЗС – Процене становништва, Попис 2011., МРЗБСП

ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Скупом издатака за дечију заштиту из буџета Републике Србије обухваћени су износи за новчана давања и ангажована средства за пружање услуге смештаја⁸⁰.

У групу издатака кроз новчана давања сврставају се:

1. Новчана социјална помоћ намењена породицама са децом
2. Дечији додаток
3. Додатак за помоћ и негу другог лица
4. Родитељски додаток
5. Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета
6. Накнада трошкова боравка у предшколској установи (за децу без родитељског старања, децу са сметњама у развоју и децу са инвалидитетом)
7. Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица, деце без родитељског старања и деце са сметњама у развоју и инвалидитетом.

У групу ангажованих средстава за пружање услуга смештаја сврставају се:

1. Издаци за смештај деце у установе социјалне заштите
2. Издаци за породични смештај деце

Накнада зараде не представља меру социјалне политике, већ служи усклађивању рада и родитељства. У постојећим околностима ова мера има и популациони карактер, јер омогућава родитељима да достигну жељени број деце у породици. Мајка или отац детета, уколико испуњавају законом прописане услове, могу остварити пун износ накнаде зараде (уговорену зараду увећану за минули рад) у трајању од 365 дана од рођења првог и другог детета, односно две године за рођење трећег и сваког наредног детета. Када је реч о **накнади која се односи на одсуство са рада ради посебне неге детета**, а која се може остварити уколико дете има сметње у психо-физичком развоју важно је напоменути да се пун износ накнаде зараде, под законом прописаним условима, исплаћује до навршених пет година живота детета.

Родитељски додаток такође није мера социјалне, већ популационе политике. Остварује га мајка за рођење првих четворо деце (у посебним околностима отац детета). Као инструмент популационе политике треба да допринесе достизању жељеног броја деце у породици и побољшању наталитета у Републици Србији.

Преглед најважнијих запажања:

- Укупни издаци за дечију заштиту из буџета РС у 2021. години износили су 78,12 милијарди динара (Табела 8.1).
- У укупним издацима за дечију заштиту из буџета РС у 2021. години, као и у претходним годинама, новчана давања су учествовала са уделом од 93,4% (Графикон 8.1).

⁸⁰ Поред ових издатака Република Србија из буџета издваја и средства за услуге социјалне заштите на локалном нивоу на основу Уредбе о наменским трансферима којима се у складу са Законом о социјалној заштити и прописима о финансирању локалне самоуправе финансирају и услуге намењене деци.

- У новчаним давањима у 2021. години са 54,7% доминирају издаци за накнаду зарада за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, затим издаци за родитељски додатак са 19,9% (Графикон 8.2). У односу на 2020. годину издаци за новчану социјалну помоћ породицама са децом су смањени за 26,4%.
- У издацима за смештај деце у оквиру система социјалне заштите у 2021. години удео издатака за породични смештај износи 64,9%, а удео издатака за домски смештај 35,1%⁸¹ (Графикон 8.3).

Табела 8.1 - Врста и износи издатака за дечију заштиту из буџета РС у 2021. (у РСД)

Врста издатака	Износ у 2021. (у РСД)
Новчана социјална помоћ	5.580.659.338,09
Дечији додатак	10.274.795.762,04
Додатак за негу и помоћ другог лица (основни и увећани)	1.719.709.960,40
Родитељски додатак	14.591.215.473,53
Посебна новчана надокнада	108.183.658,30
Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета	40.644.629.697,06
Накнада трошкова боравка у предшколској установи (деца из материјално угрожених породица, деца без родитељског старања и деца са сметњама у развоју и инвалидитетом)	64.367.405,48
Укупно за новчана давања	72.983.561.294,90
Смештај у установу социјалне заштите	1.802.113.242,68
Породични смештај	3.336.240.826,54
Укупно за смештај	5.138.354.069,22
УКУПНИ ИЗДАЦИ	78.121.915.364,12

Извор: МРЗБСП

⁸¹ При чему удео деце на домском смештају износи 10%.

Графикон 8.1 - Структура издатака за дечију заштиту из буџета РС према групама издатака, 2021. (%)

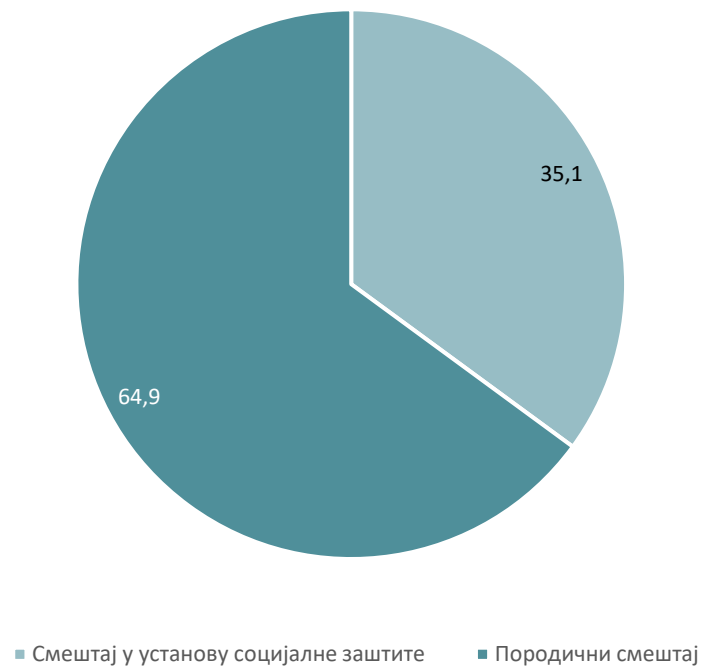
Извор: МРЗБСП

Графикон 8.2 - Структура новчаних давања за дечију заштиту из буџета РС у 2021. (%)

Извор: МРЗБСП

Графикон 8.3 - Структура издатака из буџета РС за смештај деце према врсти смештаја у 2021. (%)

Извор: МРЗБСП